

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 11'2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.11>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 26.11.2021

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 19 від 17 листопада

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право",
2021

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 11'2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.11>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 19 of November 17, 2021). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 26.11.2021

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2021
© "Economics. Finances. Law",
2021

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик»»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Вережубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, зав. кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет (Білорусь)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Євангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., доцент, професор кафедри, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tatyana A. Verezhubova, Doctor of Economics, Professor, Head of the Finances department, Belarusian State Economic University (Belarus)

Anatolii M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Kryshchop, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzewska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii O. Yarovyi, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

<i>ГРИГОР'ЄВ О.Ю., ПЕТРИШИН Н.Я., ТОДОЩУК А.В.</i> Методичні рекомендації з цифрового рейтингування податкових показників підприємств	5
<i>ЛЕОНТЬЄВА Л.В.</i> Правова охорона торговельної марки в Україні на рівні національного законодавства ...	14
<i>КЛЕПІКОВА С.В., ЯЦИНА М.Г., ДРУГОВА О.С.</i> Особливості управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств	18
<i>РАДЧЕНКО О.П., МЕЛЕШКО С.О.</i> Детермінанти та передумови створення мотиваційного механізму в умовах глобалізації	23
<i>ZIANKO V., NECHYPORENKO T.</i> Regional budget policy: conceptual dominants and vectors of development (Бюджетна політика регіону: концептуальні домінанти та вектори розвитку)	27
<i>OVSAK O., SADLOVSKA I., LISKOVCYCH N.</i> Trends in the development of the air transportation market of Ukraine and influencing factors (Тенденції розвитку ринку авіаційних перевезень України та чинники впливу)	31
<i>ІНТЕРВ'Ю, АНАЛІТИКА, КОНСУЛЬТАЦІЇ</i>	
Дайджест новацій законодавства	37

CONTENTS

<i>O. HRYHORIEV, N. PETRYSHYN, A. TODOSHCHUK.</i> Methodological recommendations on digital rating of enterprises	5
<i>L. LEONTIEVA.</i> Legal safeguard of trademark is in Ukraine at level of national legislation	14
<i>S. KLEPIKOVA, M. YATSYNA, O. DRUHOVA.</i> Peculiarities of foreign economic activity management of enterprises	18
<i>O. RADCHENKO, S. MELESHKO.</i> Development and preconditions of motivation mechanism creation in the conditions of globalization	23
<i>V. ZIANKO, T. NECHYPORENKO.</i> Regional budget policy: conceptual dominants and vectors of development ...	27
<i>O. OVSAK, I. SADLOVSKA, N. LISKOVCYCH.</i> Trends in the development of the air transportation market of Ukraine and influencing factors	31
<i>INTERVIEWS, ANALYTICS, CONSULTATIONS</i>	
Digest of legislation innovations	37

Олександр Юрійович ГРИГОР'ЄВ

старший викладач, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1374-4450>

e-mail: Gri1970@ukr.net

Наталія Ярославівна ПЕТРИШИН

к.е.н., доцент, в.о. зав. кафедри, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalya.petryshyn@gmail.com

Андрій Васильович ТОДОЩУК

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: a.todoschuk@gmail.com

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ЦИФРОВОГО РЕЙТИНГУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ

У статті продовжено цикл публікацій з визначення проблем вітчизняної нормативно-методичної бази для визначення рейтингу юридичної особи за податковими показниками в умовах європейської інтеграції. Запропоновано методичні рекомендації з визначення податкового рейтингу юридичної особи на основі кредиту соціальної довіри, що застосовується у Китайській Народній Республіці та на основі досвіду провідних країн світу. Надані рекомендації пропонується застосовувати державними податковими органами України з метою мінімізації корупції та прозорості надання пільг, привілеїв, державних замовлень тощо.

Ключові слова: рейтинг, рейтингування, критерій, показник, податкове рейтингування

ВСТУП

Створення сучасних інформаційних ресурсів є головним завданням державних органів для швидкого моніторингу не тільки економічної діяльності підприємств або окремих галузей економіки, але й всієї економічної ситуації у країні. На основі даних інформаційних ресурсів державні органи зможуть приймати обґрунтовані економічні й політичні рішення, які будуть цілком зрозумілі і прозорі для населення, суспільства, міжнародної спільноти тощо. Також вони дозволять уникати корупційних складових у різноманітних схемах з ухилення від оподаткування, вивезення капіталу за кордон, незаконного збагачення тощо.

Пропонований комплекс заходів із рейтингування податкових показників діяльності підприємства дозволить практично проконтролювати всі сфери діяльності підприємства. Методологічне забезпечення заданих нововведень передбачає ґрунтовне підготування для вирішення технологічних аспектів цієї проблеми, а також реалізування технічних проблем у сфері збору, оброблення, зберігання та передавання необхідної інформації.

Перевагою рейтингування підприємств з боку фінансових органів є сам характер інформації, яка буде виступати як суспільний регулятор соціальної, економічної, політичної, зовнішньоекономічної, митної складової загальної політики України, а також повною відсутністю політичного й лобістського впливу з боку монополістичних, олігархічних, державних органів, які реалізують насамперед власні інтереси для посилення своїх позицій і які часто не співпадають із державною політикою країни.

Також держава зможе вплинути на розвиток тої чи іншої сфери діяльності завдяки зміні пріоритетів у певних галузях економіки на основі інформації про

розвиток інфраструктури регіонів, областей, районів міст тощо, на основі інформації про соціальні сфери суспільного життя, політичних поглядів населення, на основі інформації про розвиток промисловості та екологічний стан у регіонах.

Завдяки фінансовому рейтингуванню підприємств можна буде створювати загальнодержавну карту сплати податків у регіонах, областях, районах тощо. На основі цих даних державні органи зможуть більш ефективніше та обґрунтованіше розподіляти державні кошти на різноманітні потреби з врахування внеску кожної області (району, міста тощо). І нарешті, це дозволить уникати часто необґрунтованих тверджень: «Наша область (район, місто тощо) всю Україну годує».

З іншого боку, фінансове рейтингування дозволить виявляти й недоліки в роботі фінансових органів України та передавати досвід найбільш успішних органів.

МЕТА роботи полягає у ґрунтовному дослідженні та аналогізації міжнародного і вітчизняного досвіду рейтингування господарської діяльності підприємств за податковими показниками на території України для розроблення гармонізованих та уніфікованих методичних рекомендацій з рейтингування суб'єктів господарської діяльності в умовах європейської інтеграції України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною базою для проведення дослідження стали методологічні положення відображені в Податковому Кодексі України, у Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кримінальному кодексі України та інших законодавчих актах і літературних джерелах у сфері рейтингування суб'єктів господарської діяльності [1–7]. Для одержання результатів

роботи використано такі загальнонаукові методи дослідження: теоретичного узагальнення – для систематизації та виокремлення ключових критеріїв рейтингування підприємств; порівняння – для аналогізації вітчизняного та міжнародного досвіду рейтингування підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для визначення рейтингу підприємства за податковими показниками необхідно провести оцінювання сплати підприємством податків, податкових зборів та інших податкових платежів. Як згадувалося в [7], головним законодавчим актом тут виступає Податковий кодекс України, за яким на підприємство накладаються штрафні санкції за податкові порушення. Але у визначенні рейтингу підприємства необхідно і врахувати сумлінність платника податків, його соціальну відповідальність, благодійну діяльність тощо.

Згідно з Податковим кодексом України, ст. 111 [1], відповідальність за порушення законів із питань оподаткування та іншого законодавства буває таких видів: фінансова відповідальність; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність. За тим же кодексом визначаються загальні умови притягнення до фінансової відповідальності та її розміри. Але водночас, на жаль, податкові та митні органи не враховують діяльність сумлінних платників податків, на які мають орієнтуватися всі учасники господарської діяльності у країні. Крім того, часто у планові завдання фіскальних органів закладається певна кількість штрафних фінансових санкцій для виконання плану й на-

повнення державної скарбниці.

На наш погляд, дана ситуація є неприпустимою. У провідних країнах із суровою фінансовою дисципліною штрафні санкції застосовуються до злісних порушників. В іншому випадку, порушення підприємством податкового законодавства свідчить про неграмотну роботу фіскальних органів, і насамперед податкових інспекторів, які обслуговують це підприємство. Відповідно санкції мають одночасно застосовуватися й до підприємства й до податкових інспекторів та їх керівництва. А в Україні кількість штрафів навпаки, свідчить про ефективну роботу фіскальних органів.

Для виправлення такої пагубної практики й необхідно впровадити цифрове рейтингування фіскальних показників підприємства, що одночасно завдяки двосторонньому зв'язку виявить і негативні явища у роботі підприємств та фіскальних органів.

Рекомендоване рейтингування підприємств за податковими показниками наведено у табл. 1.

Дуже важливим є рейтингування за фінансовими санкціями податкових органів.

Рекомендоване рейтингування підприємств за показниками податкової фінансової відповідальності наведено у табл. 2.

Також необхідно враховувати податкові адміністративні санкції на підприємстві.

Рекомендоване рейтингування підприємств за показниками податкової адміністративної відповідальності наведено у табл. 3.

Таблиця 1 – Рекомендоване рейтингування підприємств за податковими показниками [розроблено авторами]

№ з/п	Назва показників	Одиниці вимірювання	Значення показників підприємства	Еталонне (середнє) значення показників підприємства	Межі коливання балів	Примітки
1	Розмір сплачених податків підприємством	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	0–1000	
2	Розмір сплачених податків підприємством працівниками підприємства	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	0–1000	
3	Розмір не сплачених податків та інших платежів	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	-1000–500	
4	Розмір сплачених податкових та інших зборів	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	0–500	
5	Розмір платежів, які вираховуються з бази оподаткування	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	-10–100	
6	Розмір платежів, які не вираховуються з бази оподаткування	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	0–500	
7	Розмір податкових пільг	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	-500–500	
8	Розмір фінансових санкцій	Тис. грн		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	-1000 – 1000	
9	Кількість адміністративних санкцій	Шт.		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	-100 – 100	
10	Кількість кримінальних впроваджень	Шт.		Середнє значення по області, регіону, галузі тощо	-1000 – 0	

Таблиця 2 – Рекомендоване рейтингування підприємств за фіскальними показниками на основі фінансової відповідальності [розроблено авторами]

№ з/п	Назва відповідальності	Сутність порушення	Розмір відповідальності	Межі коливання рейтингових балів	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.	Порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) у контролюючих органах.	Неподання в строки та у випадках, передбачених цим Кодексом, заяв або документів для взяття на облік у відповідному контролюючому органі, реєстрації змін місцезнаходження чи внесення інших змін до своїх облікових даних, неподання виправлених документів для взяття на облік чи внесення змін, подання з помилками чи в неповному обсязі, неподання відомостей стосовно осіб, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку та/або складення податкової звітності, відповідно до вимог встановлених цим Кодексом.	1020 грн	-50 ÷ -10	
		У разі неусунення таких порушень або за ті самі дії, вчинені протягом року особою, до якої були застосовані штрафи за таке порушення.	2040 грн	-100 ÷ -50	
		Здійснення суб'єктами господарювання операцій із реалізації пального або спирту етилового без реєстрації таких суб'єктів платниками акцизного податку у порядку, передбаченому цим Кодексом.	100 % вартості реалізованого пального або спирту етилового	-200 ÷ -100	
		Ведення нерезидентом (іноземною юридичною компанією, організацією) діяльності через відокремлений підрозділ, зокрема постійне представництво, без взяття на податковий облік у порядку, передбаченому цим Кодексом.	100000 грн	-300	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 50	
2.	Порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків, звіту про підзвітні рахунки.	Неподання банками або іншими фінансовими установами відповідним контролюючим органам в установленний строк повідомлення про відкриття або закриття рахунків платників податків.	680 грн за кожний випадок неподання або затримки	-50 ÷ -10	
		Здійснення видаткових операцій за рахунком платника податків до отримання повідомлення відповідного контролюючого органу про взяття рахунку на облік у контролюючих органах.	накладення штрафу на банк або іншу фінансову установу у розмірі 10 % суми всіх операцій за весь період до отримання такого повідомлення, здійснених із використанням таких рахунків (крім операцій із перерахування коштів до бюджетів або державних цільових фондів), але не менш як 1700 грн	-50 ÷ -10	
		Неповідомлення фізичними особами-підприємцями та особами, що проводять незалежну професійну діяльність, про свій статус банку або іншої фінансової установи за умови відкриття рахунку.	680 грн за кожний випадок неповідомлення	-50 ÷ -10	

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
2.		Неподання, подання з порушенням встановленого строку, подання не в повному обсязі або з недостовірними відомостями, або з помилками фінансовими агентами звіту про підзвітні рахунки.	100 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року	-1000 ÷ -100	Штраф не застосовується у разі об'єктивних причин, передбачених ПКУ
		Відсутність порушення.		100 ÷ 1000	
3.	Порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб - платників податків.	Неподання, подання з порушенням встановлених строків, подання не в повному обсязі, з недостовірними відомостями або з помилками податкової звітності про суми доходів, нарахованих (сплачених) на користь платника податків, суми утриманого з них податку, а також суми, нараховані (виплачені) фізичним особам за товари (роботи, послуги), якщо такі недостовірні відомості або помилки призвели до зменшення та/або збільшення податкових зобов'язань платника податку та/або до зміни платника податку.	1020 грн	-1000 ÷ -100	Штраф не застосовується у разі об'єктивних причин, передбачених ПКУ
		Ті самі дії, вчинені платником податків, до якого протягом року було застосовано штраф за таке саме порушення.	2040 грн	-1000 ÷ -100	Штраф не застосовується у разі об'єктивних причин, передбачених ПКУ
		Оформлення документів, що містять інформацію про об'єкти оподаткування фізичних осіб або про сплату податків без зазначення реєстраційного номера облікової картки платника податків, у випадку, коли законодавство вимагає від особи-резидента отримання такого номера, або з використанням недостовірного реєстраційного номера облікової картки платника податків.	340 грн	-1000 ÷ -100	Штраф не застосовується у разі об'єктивних причин, передбачених ПКУ
		Порушення порядку подання інформації контролюючим органам про угоди з оренди об'єктів нерухомості.	680 -1360 грн	-1000 ÷ -100	Штраф не застосовується у разі об'єктивних причин, передбачених ПКУ
		Відсутність порушення.		100 ÷ 1000	
4.	Неподання або несвоєчасне подання податкової звітності або невиконання вимог із внесення змін до податкової звітності.	Неподання або несвоєчасне подання платником податків або іншими особами, зобов'язаними нараховувати і сплачувати податки та збори, платежі, контроль за сплатою яких покладено на контролюючі органи, податкових декларацій (розрахунків), а також іншої звітності, обов'язок подання якої до контролюючих органів.	340 -1020 грн	-50 ÷ -10	
		Невиконання платником податків вимог стосовно умов самостійного внесення змін до податкової звітності у частині самостійного нарахування та сплати штрафу.	5 % від суми самостійно нарахованого заниження податкового зобов'язання (недоплати) та / або іншого зобов'язання, контроль за сплатою якого покладено на контролюючі органи	-1000 ÷ -100	

1	2	3	4	5	6
4.		Неподання платником податків звіту (інформації, недостовірної інформації, невчасну інформацію) про контрольовані операції та/або документації з трансфертного ціноутворення, та/або глобальної документації з трансфертного ціноутворення (майстер-файлу), та/або звіту у розрізі країн міжнародної групи компаній, та/або повідомлення про участь у міжнародній групі компаній.	0 – 1000 розмірів прожиткового мінімуму на 1 працездатну особу	-1000 ÷ -100	Розмір штрафу деталізується ПКУ
		Неподання контролюючою особою звіту про контрольовані іноземні компанії.	Від 100 розмірів прожиткового мінімуму на 1 працездатну особу до 3 % суми доходу контрольованих іноземних компаній або 25 % скоригованого прибутку контрольованої іноземної компанії за відповідний рік, не відображених у звіті про контрольовані іноземні компанії, залежно від того, яке з таких значень є більшим, але не більше 1000 розмірів прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року, за кожен факт невідображення контрольованої іноземної компанії та / або за всі невідображені суми	-1000 ÷ -100	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 50	
5.	Порушення строків реєстрації податкової накладної та/або розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних.	Порушення строків реєстрації податкової накладної та/або розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних та допущення помилок у зазначенні обов'язкових реквізитів податкової накладної.	10-50 % суми податку на додану вартість залежно від кількості календарних днів	-1000 ÷ -100	
		Відсутність порушення.		100 ÷ 1000	

1	2	3	4	5	6
6.	Порушення порядку реєстрації акцизних накладних та розрахунків коригування до таких акцизних накладних в Єдиному реєстрі акцизних накладних.	Порушення порядку реєстрації акцизних накладних та розрахунків коригування до таких акцизних накладних у Єдиному реєстрі акцизних накладних.	2-50 % суми акцизного податку з відповідних обсягів пального або спирту етилового, зазначених у таких акцизних накладних / розрахунках коригування, або 2 -50 % суми акцизного податку з відповідних обсягів пального або спирту етилового, на які не складені або не зареєстровані акцизні накладні.	-1000 ÷ -100	
		Відсутність порушення		10 ÷ 50	У разі проведення операцій з акцизними товарами
7.	Порушення встановлених законодавством строків зберігання документів із питань обчислення і сплати податків та зборів.	Порушення встановлених законодавством строків зберігання документів із питань обчислення і сплати податків та зборів, а також документів, пов'язаних із виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.	1020-2040 грн	-50 ÷ -10	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 500	
8.	Порушення правил застосування спрощеної системи оподаткування фізичною особою – підприємцем.	Порушення правил застосування спрощеної системи оподаткування фізичною особою – підприємцем.	50 % ставки єдиного податку, обраної платником єдиного податку	-50 ÷ -10	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 50	Для ФОПів зі спрощеною системою оподаткування
9.	Штрафні (фінансові) санкції (штрафи) у разі визначення контролюючим органом суми податкового зобов'язання.	Штрафні (фінансові) санкції (штрафи) у разі визначення контролюючим органом суми податкового зобов'язання	25-50 % суми визначеного податкового зобов'язання, завищеної суми бюджетного відшкодування	-1000 ÷ -100	
		Відсутність порушення		10 ÷ 500	
10.	Відчуження майна, яке перебуває у податковій заставі, без згоди контролюючого органу.	Відчуження майна, яке перебуває у податковій заставі, без згоди контролюючого органу.	У розмірі вартості відчуженого майна	-1000 ÷ -100	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 500	У разі здійснення таких операцій

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
11.	Порушення правил сплати (перерахування) податків.	Порушення правил сплати (перерахування) податків.	у розмірі 10-20 % погашеної суми податкового боргу	-1000 ÷ -100	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 500	
12.	Порушення правил нарахування, утримання та сплати (перерахування) податків у джерела виплати.	Порушення правил нарахування, утримання та сплати (перерахування) податків у джерела виплати.	у розмірі 25;50;75 % суми податку, що підлягає нарахуванню та/або сплаті до бюджету	-1000 ÷ -100	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 500	
13.	Неподання або подання з порушенням строку банками чи іншими фінансовими установами податкової інформації контролюючим органам.	Неподання або подання податкової інформації банками чи іншими фінансовими установами з порушенням строку, визначеного цим Кодексом, контролюючим органам.	170-340 грн	-50 ÷ -10	
		Порушення правил обліку, виробництва та обігу пального або спирту етилового на акцизних складах.	20000-50000 грн	-1000 ÷ -100	
		Відсутність із вини платника податку реєстрації акцизних складів у системі електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового платником податку – розпорядником акцизного складу.	1,00 млн – 2,00 млн грн		
		Незабезпечення з вини розпорядника акцизного складу своєчасного подання до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу пального або спирту етилового.	1000 грн за кожний неподаний електронний документ	-100 ÷ -10	
		Відсутність порушення.		10 ÷ 500	

Таблиця 3 – Рекомендоване рейтингування підприємств за показниками податкової адміністративної відповідальності [розроблено авторами]

№з/п	Назва відповідальності	Сутність порушення	Розмір відповідальності	Межі коливання рейтингових балів	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків.	Відсутність податкового обліку, порушення керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій встановленого законом порядку ведення податкового обліку, зокрема неподання або несвоєчасне подання аудиторських висновків, подання яких передбачено законами України.	У розмірі від 5 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.	-50 ÷ 50	Позитивний бал нараховується за відсутності порушень протягом року.
2	Неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов'язкових платежів).	Неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов'язкових платежів).	У розмірі від 5 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.	-50 ÷ 50	Позитивний бал нараховується за відсутності порушень протягом року.
3	Невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів.	Невиконання керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій, включаючи установи Національного банку України, комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи, законних вимог посадових осіб податкових органів.	У розмірі від 5 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.	-50 ÷ 50	Позитивний бал нараховується за відсутності порушень протягом року.

1	2	3	4	5	6
4	Порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи.	Неутримання або неперерахування до бюджету сум податку на доходи фізичних осіб під час виплати фізичній особі доходів, перерахування податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів підприємств, установ і організацій (крім випадків, коли таке перерахування дозволено законодавством), неповідомлення або несвоєчасне повідомлення державним податковим інспекціям за встановленою формою відомостей про доходи громадян.	У розмірі від 2 до 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.	-50 ÷ 50	Позитивний бал нараховується за відсутності порушень протягом року.

Під час рейтингування підприємств за податковими показниками можна буде уникнути корупційну складову у розподілі бюджетних коштів, наданні податкових пільг, визначити найбільш важливі галузі, регіони й підприємства, які потребують державної допомоги.

Також за допомогою даного рейтингування й податкових показників можна обчислити за регіоном, областю, галуззю суми, які великі підприємства (на жаль, і державні також) приховують. Можна також визначити зменшення валового продукту через великі розміри зарплат «хижого» топ-менеджменту. Нагадаємо, що Україна має плоску шкалу оподаткування фізичних осіб і основні податкові надходження за цією статтею платить бідний та середній прошарок населення. Тобто фактично бідний і середній клас оплачує пенсії зокрема й багатіям.

Порівняння сплачених податків і власних доходів області плюс визначення розміру внутрішнього боргу з джерелами його погашення дозволить значно зміцнити фінансову й податкову дисципліни як у центрі,

так і на місцях.

Такі заходи значно покращать міжнародний імідж України і спростить її вхід у міжнародну спільноту.

ВИСНОВКИ

Запропоновані методичні рекомендації з цифрового рейтингування податкових показників підприємств дозволить вдосконалити нормативно-правове забезпечення визначення рейтингу підприємства для отримання шкали надійності підприємства як суб'єкта господарської діяльності, ліквідувати істотні проблеми корупції у системі фіскальних органів, покращити фінансову й податкову дисципліни передусім в центральних органах, та, в іншу чергу, в галузях, областях, містах тощо.

Надані рекомендації дають змогу встановити для сумлінних підприємств можливості отримати з боку держави різноманітних привелеїв і уникнення необґрунтованих і часто неефективних перевірок з боку податкових та інших органів.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.2084 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.*
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 25-26, ст.131.
4. Про затвердження Національної рейтингової шкали: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2007 р. № 665. *Офіційний вісник України*. 2007. № 32. С. 25.
5. Все, что нужно знать о кредитных рейтингах. Standard & Poors Rating Services. McGRAW HILL FINANCIAL, 2014. URL: https://www.standardandpoors.com/ru_RU/delegate/getPDF?articleId=1498030&type=COMMENTS&subType=RATING%20DEFINITION
6. Соціально-економічна діагностика в умовах глобалізації / О.Є. Кузьмін та ін. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 284 с.
7. Григор'єв О.Ю., Петришин Н.Я., Тодошук А.В. Методичні рекомендації з цифрового рейтингування підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 12/4. С. 5-8.
8. Григор'єв О.Ю., Петришин Н.Я., Тодошук А.В. Методичні рекомендації з цифрового оцінювання соціальних показників підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 4. С. 10-15.

References

1. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of 02.12.2010 № 2755-VI. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, p. 112. (in Ukrainian).
2. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of Ukraine of 07.12.2084 № 8073-X. Information of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR (VVR) 1984, appendix to № 51, Article 112. (in Ukrainian).
3. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001, № 25-26, art.131.4. On approval of the National Rating Scale: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 26, 2007 № 665. Official Gazette of Ukraine. 2007. № 32. (in Ukrainian).
4. On approval of the National Rating Scale: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 26, 2007 № 665. Official Gazette of Ukraine. 2007. № 32. P. 25. (in Ukrainian).

5. Everything you need to know about credit ratings. Standard & Poors Rating Services. McGRAW HILL FINANCIAL, 2014. URL: https://www.standardandpoors.com/en_EN/delegate/getPDF?articleId=1498030&type=COMMENTS&sub=RATING%20DEFINITION (in Russian).

6. Socio-economic diagnostics in the conditions of globalization / O.Y. Kuzmin, et.al. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 2012. 284 p. (in Ukrainian).

7. Hryhoriev O.Yu., Petryshyn N.Ya., Todoshchuk A.V. Methodical recommendations for digital rating of enterprises. *Economics. Finances. Law*. 2020. № 12/4. pp. 5–8. (in Ukrainian).

8. Hryhoriev O.Yu., Petryshyn N.Ya., Todoshchuk A.V. Methodical recommendations for digital assessment of social indicators of enterprises. *Economics. Finances. Law*. 2021. № 4. pp. 10–15. (in Ukrainian).

Oleksandr HRYHORIEV

Senior Lecturer, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1374-4450>

e-mail: Gri1970@ukr.net

Nataliia PETRYSHYN

PhD in Economics, Associate Professor, Acting Head of the Department, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8908-4241>

e-mail: natalya.petryshyn@gmail.com

Andrii TODOSHCHUK

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: a.todoschuk@gmail.com

METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS ON DIGITAL RATING OF ENTERPRISES

Introduction. The introduction of tax rating will help to centralize the control over the activities of economic entities by various government agencies. On the other hand, tax rating will avoid subjectivity in the assessment of enterprises by the tax authorities and establish a transparent and understandable work of the tax authorities themselves for taxpayers and society as a whole.

The purpose of the paper consists in a thorough study and analysis of international and domestic experience in rating the economic activity of enterprises by tax indicators in Ukraine to develop harmonized and unified guidelines for ranking business entities in the European integration of Ukraine.

Results. To determine the company's rating by tax indicators, it is necessary to assess the company's payment of taxes, fees and other tax payments and introduce digital rating of the company's fiscal indicators, which, thanks to two-way communication, will reveal negative phenomena in enterprises and fiscal authorities.

When ranking enterprises by tax indicators, it will be possible to avoid the corruption component in the distribution of budget funds, the provision of tax benefits, to identify the most important industries, regions and enterprises that need state aid.

Also with the help of this rating and tax indicators, you can calculate the amount by region, industry, which large enterprises (unfortunately, the state as well) hide. You can also determine the reduction of gross product due to the large salaries of "predatory" top management. We remind you that Ukraine has a flat scale of taxation of individuals and the main tax revenues under this article are paid by the poor and middle class. That is, in fact, the poor and middle class pay pensions, including to the rich.

Comparing the paid taxes and own revenues of the region plus determining the amount of domestic debt with its sources of repayment will significantly strengthen financial and tax discipline both in the center and on the ground.

Such measures will significantly improve Ukraine's international image and simplify its entry into the international community.

Conclusions. The proposed guidelines for digital rating of tax indicators of enterprises will improve the regulatory framework for determining the rating of the enterprise to obtain a scale of reliability of the enterprise as a business entity, eliminate significant problems of corruption in the fiscal system, improve financial and tax discipline primarily in central authorities, and secondly in industries, oblasts, cities, etc. These recommendations make it possible to establish opportunities for honest enterprises to obtain various privileges from the state and to avoid unreasonable and often ineffective inspections by tax and other authorities.

Keywords: rating, rating, criterion, indicator, tax rating

Ліна Віталіївна **ЛЕОНТЬЄВА**

к.ю.н., доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5336-3134>

e-mail: alinaleontieva777@gmail.com

ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В УКРАЇНІ НА РІВНІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розглянуто теоретичні та практичні питання стосовно торговельних марок. Проаналізовано законодавчу базу інституту інтелектуальної власності що стосується саме торговельної марки. Зроблено висновки стосовно правового регулювання прав які надаються національними правовими актами та умов надання правової охорони які розглядається в наукових дослідження. Досліджено проблеми, що постають у сфері правового регулювання торговельної марки в Україні. Висвітлено аспекти правових способів захисту прав власності на торговельні марки, а також визначено шляхи аналізу ситуації та оптимальні способи й дієві механізми захисту.

Ключові слова: торговельна марка, закони України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, право інтелектуальної власності

ВСТУП

Тема правової охорони торговельної марки в Україні стала актуальною, тому що в державі невпинно зростає потреба й набуває цінність інтелектуальна власність, зростає потреба в регулюванні дієвих правових механізмів захисту як на національному, так і на міжнародному рівнях. Добробут та розвиток кожної держави, завжди залежав від розвитку та зростання фінансового благополуччя членів суспільства. Приведення законодавства до єдиної системи охорони прав на торговельні марки є досить важливим кроком введення інновацій, та основним завданням є представництво українського підприємництва й бізнесу на європейському рівні. Торговельна марка є одним із багатогранних за своєю природою об'єктів інтелектуальної власності.

Одним зі стратегічних напрямів України є інтеграція до Європейського Союзу, а тим самим питання приведення законодавства України до законодавства ЄС у сфері інтелектуальної власності набуває особливого значення у частині виконання міжнародних зобов'язань і завдань Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Під час написання статті використовувались такі методи, як діалектичний (поняття торговельної марки, функції торговельних марок, визначення поняття використання торговельних марок), системно-структурний (зміст права на торговельну марку, систему способів захисту прав суб'єктів господарювання на торговельні марки), формально-логічного (аналіз законодавства з питань реалізації й захисту прав на торговельні марки) та інші загальнонаукові і спеціальні методи пізнання.

МЕТА статті – визначення, що саме мають на увазі у визначенні поняття торгової марки та як на рівні національного законодавства забезпечується правова охорона торговельних марок відповідно до національного законодавства. На меті є розгляд питань, що саме необхідно знати у визначенні поняття торго-

вельна марка, дослідити підстави для набуття правової охорони на торговельну марку та окреслити які саме є підстави у разі відмови в наданні права на торговельну марку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Торговельна марка є одним із найпоширеніших об'єктів права інтелектуальної власності, які використовуються у сфері господарської діяльності. Основною метою використання торговельних марок є індивідуалізація товарів та послуг суб'єктів господарювання. Однак в умовах сьогодення можна побачити чимало торговельних марок, які є дуже схожими зовні та використовуються для позначення тотожних категорій товарів, хоча водночас належать різним суб'єктам господарювання. Правова охорона, яка надається торговельній марці в Україні відповідно до чинного законодавства, має низку певних підстав, умов та обмежень. Дослідження теоретичних та практичних питань, умов надання правової охорони торговельним маркам розглядається в наукових дослідження таких вчених, як Г.О. Андрощук, О.В. Безуха, О.А. Белянич, А.Г. Бобкової О.А., Рассомахіна, В.В. Гордейчук, О.Д. Левічева, О.П. Сергєєва, О.О. Тверезенко, О.І. Харитоновой та інших науковців.

Правове регулювання прав на торговельні марки регулюється багатьма національними правовими актами, а саме: ч. 1 ст. 41 та ч.ч. 1 та 2 ст. 54 Конституції України; ст. 492 Цивільного Кодексу України; ст.ст. 33, 157–159 Господарського Кодексу України; Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Законом України «Про рекламу» тощо.

Досить велика кількість підзаконних нормативно-правових актів регулюють питання законодавчого регулювання та використання торговельних марок, а саме: Правила складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджені наказом Державного патентного відомства України № 116 від 28.07.1995 р.; Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для

товарів і послуг, затверджені наказом Міністерства освіти й науки України № 10 від 10.01.2002 р.; Порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1716 від 23.12.2004 р. тощо.

У ст. 54 Конституції України закріплено гарантії кожному громадянину свободу літературної, художньої, наукової й технічної творчості, а також закріплює гарантії захисту інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» [1, ст. 54]. Закріплення в основному Законі таких положень говорить про надання інститутам інтелектуальної власності особливого значення, надаючи таким способом їх розвитку та захисту правову охорону. Отже, держава бере на себе відповідальність – створення ефективних механізмів охорони та захисту зі створення об'єктів права інтелектуальної власності.

Торговельною маркою є будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирішення товарів (послуг), що виробляє (надає) одна особа, від товарів (послуг), що виробляють (надають) інші особи. Такими позначеннями можуть бути: слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів [2, с. 36].

У законодавстві існує досить багато термінів які визначають, що таке «торговельна марка». Науковці, зокрема А.О. Кодинець [3, с. 7] та І.М. Бенедисюк [3, с. 188], звертають нашу увагу на ст. 420 ЦК України, де в переліку об'єктів права інтелектуальної власності містяться «торговельні марки (знаки для товарів і послуг)», стверджують про тотожність понять «торговельна марка» та «знак для товарів і послуг». Також А.О. Кодинець стверджує, що термін «торговельна марка» є «більш стислою та водночас ємкою правовою категорією, загальною стосовно товарного знака та знака обслуговування» [4, с. 52]. І саме це ускладнює розуміння правових норм. Зважаючи на це, є підстави нам стверджувати, що в Україні не вирізняються такі самостійні правові категорії у цій сфері, немає підстав для існування у законодавстві термінів, які дають визначення одному й тому самому об'єкту права інтелектуальної власності, і науковці стверджують, що немає принципової різниці у вищенаведених термінах.

Детально необхідно приділити увагу дослідження функцій, які виконує торговельна марка та розглянути їх зміст, що має важливе значення для розуміння особливостей її правового захисту.

Основними функціями торгової марки є: вирішення товару або послуг серед інших подібних, що перебувають у цивільному обігу; вказівка на походження товару або послуг; вказівка на певну якість товару і послуг; рекламування даного товару і послуг [5, с. 302].

Науковці підтримують системний підхід до вирішення питання функцій торговельної марки й зазначають, що функції мають знаходитись в ієрархії за значенням й будь-яка зміна якої зумовлює видову характеристику торговельної марки в системі засобів індивідуалізації. Заміна чи доповнення може призвести до трансформації марки в інший різновид товарних позначень. Торговельні марки не мають вводити в оману

споживачів і мусять стати гарантом для викорінення фальсифікованої реклами або нечесної конкуренції.

Що стосується правового захисту прав на торговельну марку – «це комплекс дій, які спрямовані на недопущення можливості будь-якого посягання на права власника торговельної марки, яка зареєстрована в законному порядку, а також на визнання та відновлення порушеного права» [6, с. 208].

Якщо звернути увагу, то відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» то право власності на знак та обсяг його правової охорони засвідчується свідоцтвом [7].

Серед законодавчих актів стосовно питання правової охорони торговельної марки можемо виділити саме Цивільний кодекс України та Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Ці правові акти наводять перелік загальних та спеціальних способів захисту. Найпоширенішим способом захисту серед загальних є звернення до суду. Якщо звертатись до наявної судової практики то можемо стверджувати, що спори про торговельну марку та товарний знак становлять вагомий частину спорів у питаннях права інтелектуальної власності, але інколи правові норми застосовуються неоднаково. Одним із питань, яке найчастіше порушується – визнання свідоцтва недійсним. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» до підстав визнання свідоцтва недійсним повністю або частково належить: невідповідності зареєстрованої торговельної марки умовам надання правової охорони; наявності у свідоцтві елементів зображення торговельної марки та переліку товарів і послуг, яких не було у поданій заявці; видачі свідоцтва внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб [7, ст. 19].

Якщо свідоцтво чи його частини визнані недійсними, Національний орган інтелектуальної власності повідомляє про це у своєму Бюлетені і вважаються такими, що не набрали чинності з дати, наступної за датою подання заявки. Якщо свідоцтво визнано недійсним і судом встановлено, що заявка була подана з порушенням прав інших осіб, суд може постановити рішення про відшкодування власником свідоцтва збитків особі, якій були завдані збитки діями внаслідок реєстрації торговельної марки з порушенням її прав [7].

Однією із підстав є невідповідності зареєстрованого знака умовам надання правової охорони. Вищезазначена підстава, є однією із найпоширеніших під час обґрунтування позивачами вимог про визнання свідоцтва на товари та послуги недійсним.

Наступним різновидом захисту прав власника є заборона використання знака іншими особами, відповідно до п. 5 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» власник свідоцтва має «виключне право власника забороняти іншим особам використовувати без його згоди позначення, схоже із зареєстрованим знаком. Таке право власнику надається свідоцтвом» [3].

Також Господарський Кодекс України у ст.ст. 157-158 закріплює норми відносно правомочності з використання торговельної марки. А саме вказує на обов'язкове отримання на торговельну марку свідоцтва у випадках і порядку, передбачених законом. Також зазначається, що у сфері господарювання використанням

торговельної марки застосовується на товарах та у наданні послуг, для яких вона зареєстрована, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на виставках, під час показу експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, у проспектах, рахунках, на бланках та в іншій документації, пов'язаній із впровадженням зазначених товарів і послуг у господарський (комерційний) обіг [8, ст. 157].

Відповідно до господарського законодавства власнику свідоцтва надається право забороняти іншим особам використовувати зареєстровану торговельну марку без його дозволу, та проставляти попереджувальне маркування для позначення, що ця торговельна марка зареєстрована в Україні. Також у здійсненні посередницької діяльності суб'єкти права на торговельну марку можуть на підставі договору з виробником товару (послуг) використовувати свою торговельну марку з торговельною маркою виробника, або замість його торговельної марки. Якщо суб'єкт господарювання, у разі банкрутства, має право власності на торговельну марку, то вона оцінюється разом з іншим майном цього суб'єкта.

Також Господарський кодекс України розглядає питання правомочності відносно використання торговельної марки, право на яку належить кільком особам (торговельна марка об'єднання, спільна торговельна марка). За таку вважається – торговельна марка, право на яку належить кільком особам, – це марка, що відрізняє товари й послуги учасників об'єднання підприємств від однорідних товарів і послуг інших суб'єктів господарювання, або використовується спільно кількома суб'єктами в інших випадках, передбачених за-

коном [9, ст. 158].

Відомість знака має підтверджуватись фактичними даними та доказами, що є дуже важливим, адже у разі сумнівів такої відомості будь-яка особа може подати позов про визнання недійсними рішення й наказу стосовно визнання знака добре відомим в Україні. Щоб уникнути таких судових спорів, потрібно чітко дотримуватись вимог законодавства.

ВИСНОВКИ

Отже, питань, що стосуються захисту торговельних марок дійсно набувають великого значення та потребують вдосконалення. Якщо брати до уваги, що іноземці які інвестують в економіку України та мають на меті виступати інвесторами, будуть мати змогу захистити свої права на торговельну марку, спираючись на норми діючого законодавства в Україні. Дані норми повинні відповідати сучасним вимогам і слідкувати за стрімкими процесами розвитку саме інтелектуального продукту у світі. На нашу думку, насамперед необхідно закріпити єдину термінологію у даній сфері і зробити використання, застосування її обов'язковим у всіх нормативно-правових актах та забезпечити імплементацію міжнародних норм до законодавчої бази України.

Належна реалізація прав інтелектуальної власності на торговельні марки у світі вважають є запорукою розвитку економіки, показником підвищення конкурентоспроможності продукції, дієвим механізмом захисту від недобросовісної конкуренції. Необхідно зазначити, що є свої недоліки у сфері господарювання під час використання та законодавчого закріплення прав на торговельні марки в господарському обігу.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Стефанчук Р.О. Цивільне право України. Київ: Науковий дім, 2014. 136 с.
3. Козинець А.О. Специфіка законодавчого регулювання договорів у сфері розпорядження правами на торговельні марки. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2005. № 1. С. 101–109.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 12.11.2021).
5. Посібник для суддів з інтелектуальної власності / І.М. Бенедисюк та ін. Київ: К.І.С., 2018. 424 с.
6. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2002. 386 с.
7. Немеш П.Ф. Поняття та співвідношення правової охорони та правового захисту торговельних марок. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 207–209.
8. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 11.12.2019 № 3689–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
9. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436–IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

References

1. Constitution of Ukraine: on September 1, 2016. Kharkiv: Law, 2016. 82 p. (in Ukrainian).
2. Stefanchuk R.O. Civil Law of Ukraine. Kyiv: Scientific House, 2014. 136 p. (in Ukrainian).
3. Kodynets A.O. Specificity of legislative regulation of contracts in the field of provision of rights to trademarks. *Scientific journal of the National Academy of Prosecutor's Office of Ukraine*. 2005. No. 1. pp. 101–109. (in Ukrainian).
4. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 16.01.2003 № 435–IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/435-15> (in Ukrainian).
5. Intellectual Property Judges Guide / I.M. Benedysiuk, et.al. Kyiv: K.I.S., 2018. 424 p. (in Ukrainian).
6. Shyshka R.B. Protection of intellectual property rights: copyright aspect. Kharkiv: National University of Internal Affairs. 2002. 386 p. (in Ukrainian).
7. Nemes P.F. The concept and ratio of legal protection and legal protection of trademarks. The magazine of the University of Law. 2010. № 3. pp. 207–209. (in Ukrainian).
8. On the protection of rights to marks for goods and services: Law of Ukraine dated 11.12.2019 No. 3689–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#> (in Ukrainian).
9. Economic Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 16.01.2003. № 436–IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (in Ukrainian).

Lina LEONTIEVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5336-3134>

e-mail: alinaleontieva777@gmail.com

LEGAL SAFEGUARD OF TRADEMARK IS IN UKRAINE AT LEVEL OF NATIONAL LEGISLATION

In this paper theoretical and practical questions are considered in relation to trademarks, the legislative base of institute of intellectual property is analysed that touches a trade ark exactly, namely by Constitution of Ukraine, Civil Code of Ukraine; Economic to Code of Ukraine; A law of Ukraine is “On the guard of rights on signs for commodities and services”, Law of Ukraine “On protecting from an unfair competition”, Law of Ukraine “About an advertisement”. Drawn conclusion in relation to the legal adjusting of rights that is given by national legal acts and terms of grant of legal safeguard that research is examined in scientific.

During consideration of this research a question is considered, that it is exactly necessary it is necessary to bear in a mind at determination of concept trademark, investigational that is grounds for acquisition of legal safeguard on a trademark and outlined that are grounds at confession of trademark invalid. Problems that appear in the field of the legal adjusting of trademark in Ukraine are investigational. The aspects of legal methods of protection of ownership rights are reflected on trademarks, and also the ways of analysis of situation and most optimal methods and effective mechanisms of defence are certain.

In detail paid attention during research of functions, that is executed by a trademark and their maintenance that to our opinion has an important value for understanding of features of her legal defense is considered. By the basic functions of trademark certainly: replacement commodity or services among other partial, that are in civil turnover; replacement on the origin of commodity or services; industry on certain of commodity of services; advertising of this commodity of services.

Keywords: trademark, laws of Ukraine, Civil code of Ukraine, Commercial code of Ukraine, right of intellectual ownership

Світлана Володимирівна КЛЕПІКОВА

к.е.н., доцент, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3218-943X>
e-mail: Svitlana.Klepikova@khpі.edu.ua

Марія Геннадіївна ЯЦИНА

студентка, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4281-6257>
e-mail: Mariia.Yatcina@khpі.edu.ua

Олена Сергіївна ДРУГОВА

к.е.н., доцент, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2404-1910>
e-mail: Elena.Druhova@khpі.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Статтю присвячено проблематиці дослідження особливостей та сучасних механізмів економічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств в Україні. Вдосконалено науково-методичне підґрунтя стимулювання розвитку та обґрунтовано теоретичні засади ЗЕД підприємств з метою подальшого їхнього розвитку за умов динамічних змін у сучасному глобалізованому світі. Визначено, що однією з проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємств є проблема неефективної системи менеджменту, відсутність стратегічного й маркетингового підходів до управління підприємством, водночас підприємства частіше застосовують прийом короткотермінового пристосування. З метою покращення стану зовнішньоекономічної діяльності підприємств України запропоновано впроваджувати політику, орієнтовану на збільшення обсягів товарного експорту шляхом упровадження інноваційних розробок для підвищення якості вітчизняної продукції, яка повинна відповідати міжнародним нормам та стандартам, які є необхідними для створення достатнього рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, стратегія, планування, ефективність, глобалізаційні процеси

ВСТУП

Останнім часом значно підвищився інтерес до теоретичного обґрунтування проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств України, зокрема до обґрунтування теоретичних засад ефективного здійснення зовнішньоекономічних відносин в умовах ринкових трансформацій, розроблення дієвого механізму здійснення торговельно-економічної політики на різних ієрархічних рівнях, а також до опрацювання конкретних принципів і правил ефективної організації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання. Якщо раніше зовнішньоекономічні зв'язки здійснювались лише спеціалізованими зовнішньоекономічними організаціями, то тепер кожне підприємство в Україні здобуло право самостійно виходити на зовнішній ринок [1]. У цих умовах першочерговим завданням стає опанування вітчизняними підприємцями теоретичних аспектів та практичного світового досвіду встановлення економічних зв'язків із закордонними партнерами, проникнення з пропозиціями на ринки інших країн, здійснення фінансових та товарних операцій, які дотримують національних інтересів у міжнародній експортно-імпортній та інвестиційній діяльності.

Стратегія розвитку ЗЕД підприємств надає змогу одержати відповіді на низку питань зокрема стосовно: виокремлення конкретного ринку, на якому варто цілеспрямовано відшукувати шляхи розширення; обрання цінової політики, напрямів реалізації продукції, виокремлення розподільчої мережі збуту продукції, внесення організаційних змін у структурні підрозділи гос-

подарюючого суб'єкта, що зайняті розв'язанням питань для збільшення обсягів виходу продукції на зовнішні ринки. Стратегія розвитку ЗЕД надає можливість цілеспрямовано впливати на діяльність усіх структурних підрозділів, адекватно до визначених управлінським персоналом положень, реагувати на умови введення господарювання, більшість з яких наразі не завжди можна достовірно спрогнозувати.

МЕТА дослідження – вдосконалення науково-методичного підґрунтя зі стимулювання розвитку ЗЕД підприємств та обґрунтування теоретичних засад ЗЕД підприємств з метою подальшого їхнього розвитку за умов динамічних змін у сучасному глобалізованому світі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Напрямам розвитку ЗЕД підприємств присвячено роботи багатьох відомих науковців. Науковими дослідженнями охоплено більшість питань, що стосуються розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств і організацій України, але вивчення проблеми неможна вважати всебічним. Недостатньо опрацьованими залишаються проблеми комплексного узгодженого розвитку ЗЕД підприємств в умовах сучасних глобалізаційних процесів, пандемічних викликів. У роботі використано такі методи наукових досліджень, як описовий, історичного узагальнення та порівняльний (для розкриття основних проблем у здійсненні ЗЕД в Україні); систематизації (під час опису процесу розроблення стратегії поведінки організації на зовнішньому ринку); синтезу (у разі формування моделі оцінювання ефективності реалізації ЗЕД підприємства).

РЕЗУЛЬТАТИ

За нинішніх умов перед вітчизняними промисловими підприємствами постала низка складних завдань, зумовлених нестабільністю розвитку економіки: адаптація діяльності підприємства до ринкових умов господарювання, визначення цілей діяльності і стратегії їх досягнення, пошук споживачів і нових ринкових можливостей, фінансових коштів. Вирішення цих і багатьох інших проблем висуває нові вимоги до форм і методів управління і планування, які повинні відображати зміни, що відбуваються в зовнішньому середовищі, і гнучко реагувати на них. Реалізація цих вимог визначає необхідність перебудови системи управління, формування механізму адаптаційного розвитку підприємств із метою досягнення фінансових результатів і конкурентних переваг [1]. Головною умовою адаптації підприємства до швидко змінюваного зовнішнього середовища може бути формування системи стратегічного планування, яка забезпечує раціональніше використання обмежених ресурсів, сприяє послідовному розробленню й реалізації управлінських рішень, орієнтує на стійкий розвиток в умовах ринку. Проте, як свідчить аналіз практичної діяльності українських підприємств, планова діяльність зводиться зазвичай лише до поточного короткострокового планування, а питання стратегічного планування залишаються без належної уваги [2].

Управління ЗЕД підприємств та організацій є невід'ємною складовою управлінських процесів на макrorівні та значною мірою впливає на рівень економічної спроможності суб'єкта господарювання на сучасному етапі, що обумовлює актуальність дослідження особливостей та механізмів регулювання ЗЕД на вітчизняних підприємствах. До проблем, з якими стикаються підприємства України, можна віднести такі:

1. Значна частина морально та фізично застарілої техніки. Недостатня ресурсна та технологічна гнучкість, невпровадження провідних науково-технічних розробок у виробництво.

2. Низький рівень інвестиційної привабливості. Несприятливий інвестиційний клімат пригнічує можливість отримати додаткові фінансові ресурси для розвитку підприємств, встановлення провідного обладнання, наукових розробок, впровадження інновацій.

3. Дестимуляційна кредитна політика держави (недоступність кредитних ресурсів).

4. Незадовільна податкова, валютна та митна політика України.

5. Нестабільна політична ситуація в Україні, високий рівень корупції та недовіра населення до держави як гаранта виконання умов та контрактів.

6. Нераціональна географічна структура експорту товарів Україною. Ця структура експорту визначається саме потребами зарубіжного ринку, а не перевагами вітчизняних товаровиробників.

7. Найбільшим негативним чинником є ефект імпортозаміщення, який свідчить про незахищеність та нерозвиненість внутрішніх ринків України. На нашу думку, це результат економічної політики України загалом.

8. Некваліфіковані кадри. Недостатньо уваги приділено мотивації та розвитку персоналу – основної рушійної сили розвитку підприємства.

9. Ще однією суттєвою проблемою є неефективність системи менеджменту ЗЕД як підприємств, так і країни загалом. Відсутність стратегічного маркетингового підходу в управлінні підприємством, адже часто використовують прийом «короткотермінового пристосування» [2].

Поведінка організації діяльності підприємств на зовнішньому ринку істотною мірою визначається внутрішніми її можливостями й перспективами розвитку за досягнутого рівня стратегічного управління. Процес розроблення стратегії поведінки організації на зовнішньому ринку включає *шість етапів*:

1) комплексний аналіз стану й розвитку ЗЕД підприємства;

2) аналіз очікування змін у кон'юктурі зовнішнього ринку;

3) аналіз можливостей на зовнішньому ринку з урахуванням прогностичних змін у його кон'юктурі;

4) аналіз внутрішньої й зовнішньої бюджетно-податкової політики і впливи змін у ній на умови діяльності організації;

5) аналіз тенденцій розвитку світової економіки, стан і тенденції розвитку світового ринку, включаючи ринок кредиту, зовнішньоторговельної політики різних країн, оцінювання впливу змін у ній на умови функціонування організації;

6) розроблення довгострокової стратегії ЗЕД з урахуванням існуючого і прогностичного стану на зовнішніх ринках, а також можливостей і очікуваних змін в умовах функціонування підприємства.

На першому етапі розробки стратегічної поведінки організації на зовнішньому ринку об'єктами економічного аналізу є:

✓ стан на ринку товарів і послуг, що постають підприємством за наявної структури виробництва і збуту;

✓ оцінювання діяльності підприємства з позиції споживача;

✓ оцінювання діяльності організації з позиції ринку.

На етапі аналізу очікуваних у кон'юктурі ринку змін (другий етап) визначаються тенденції розвитку ринку й їхній вплив у перспективі на становище підприємства. Водночас прогнозується вплив змін у кон'юктурі ринку на потенційні обсяги й умови збуту товарів і послуг відповідно до очікуваного попиту і пропозиції.

На третьому етапі розроблення зовнішньоекономічної стратегії у оцінюванні можливостей організації об'єктом аналізу є: очікувана динаміка обсягів ЗЕД; доцільність переорієнтації на нові ринки збуту; умови діяльності в новому середовищі та доцільність скорочення її в традиційних сферах і сегментах ринку.

Об'єктом аналізу бюджетно-податкової політики (четвертий етап) є розгляд впливу відповідних чинників на умови функціонування організації за змін фінансової політики в межах країни й за кордоном.

На п'ятому етапі розроблення зовнішньоекономічної стратегії аналізуються тенденції розвитку світової економіки й зовнішньоекономічних зв'язків, і дається оцінка очікуваного впливу на умови функціонування організації. Для цього беруться до уваги прогностичні зміни в зовнішньоторговельній політиці різних країн,

в їхній загальногосподарській кон'юнктурі, враховуються тенденції розвитку світового ринку тощо.

Результати всебічного аналізу зовнішньоекономічних зв'язків, прогнозних оцінок і перспективних умов розвитку на всіх п'ятих етапах слугують вихідною базою для формування довгострокової стратегії поведінки організації на зовнішньому ринку [3].

Розроблення стратегії ЗЕД підприємства на шостому етапі передбачає:

1) формування основної довгострокової мети (місії) ЗЕД;

2) розроблення альтернативних варіантів досягнення мети ЗЕД;

3) розподіл (декомпозицію) основної мети ЗЕД на кілька взаємозалежних підцілей;

4) порівняння варіантів досягнення мети ЗЕД; вибір стратегічних альтернатив, оцінювання можливостей і наслідків їхньої реалізації і формування стратегії поведінки підприємства на зовнішньому ринку.

Залежно від установлених цілей та кон'юнктури ринків стратегії ЗЕД можуть мати такі основні різновиди [4; 5]:

1. Стратегії завоювання або розширення зовнішніх ринків:

а) стратегія розширення границь ринку – передбачається активізація підприємницької діяльності переважно за рахунок освоєння нових ринків збуту, включення у сферу роботи фірми нових сегментів ринку, груп споживачів, що є присутнім у різних країнах;

б) стратегія лазерного променя – освоєння зовнішніх ринків відбувається шляхом проходження від простих ринків до більш складного під час відпрацювання методів впровадження на більш доступному ринку;

в) стратегія настання – припускає активну, агресивну позицію фірми й переслідує насамперед мету завоювати й розширити ринкову частку й на зовнішньому ринку.

2. Стратегії збереження зовнішніх ринків:

а) стратегія оборони – припускає захист наявних ринкових позицій, наприклад на внутрішньому ринку, за рахунок проникнення й демонстрації своєї сили на зовнішніх ринках;

б) стратегія «кріпосної оборони» – передбачається за невеликого рівня інтернаціоналізації внутрішнього виробництва активне застосування заходів протекціонізму як захисту місцевого ринку від проникнення іноземних фірм як із товарами, так і з капіталами.

3. Стратегії лідерства:

а) стратегія лідерства – припускає завоювання найбільшої ринкової частки на зовнішньому ринку, найбільшого прибутку й найвищого престижу. Цільовий ринок покривається повністю;

б) стратегія Нішера – концентрується на проникненні на вузько окресленому спеціальному ринковому сегменті. Водночас для підприємств важливим є прибуток і престиж.

4. Змушені стратегії: стратегія відступу – припускає швидкий (ліквідацію бізнесу) або повільний (поступове згортання операцій) відхід з одних ринків із метою освоєння і зміцнення своїх позицій на інших, більш перспективних і прибуткових ринках [8].

Для забезпечення всебічного моніторингу ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії можна використовувати концепцію збалансованих показників Р. Каплана і Д. Нортон, яку в умовах нестабільності економічного росту можна доповнити елементами діагностики системи управління ризиками та інвестиційними капіталовкладеннями (рис. 1).

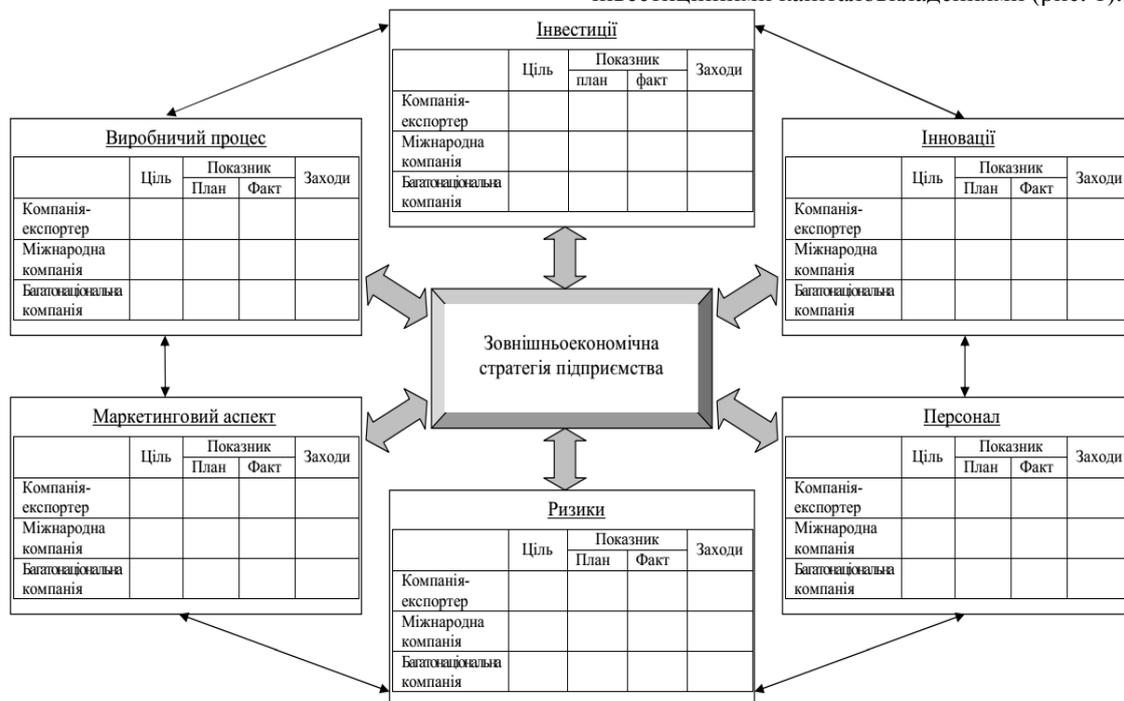

Рис. 1. Модель оцінки ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії підприємств

Використання такої методики результативності управління підприємством передбачає оцінювання поточних показників за такими перспективними напрямками:

- 1) виробничий процес (собівартість реалізованої продукції, рентабельність продажів, транспортні, податкові витрати тощо);
- 2) інвестиції (дослідження, планування та розроблення проектів підприємства);
- 3) інновації (удосконалення інноваційного та операційного процесів на підприємстві);
- 4) маркетинговий аспект (частка ринку, розширення та збереження клієнтської бази, рівень задоволення потреб споживача);
- 5) персонал (можливості робітників і можливості застосування інформаційних систем);
- 6) ризики (оцінка та мінімізація можливих ризиків) підприємства.

Вдосконалена методика розвитку ЗЕД підприємства передбачає оцінку досягнутих значень показників та їх порівняння із запланованим цільовим показником на кожній стадії інтернаціоналізації бізнесу, а також розроблено необхідні оптимізаційні заходи [6; 7]. Основними засобами збільшення потенціалу ЗЕД підприємств є формування таких економічних умов, які б надали змогу за рахунок модернізації виробництва збільшити випуск вітчизняної продукції та надання послуг, упровадити інноваційні технології, спеціальну систему кредитування виробників, вдосконалити рівень

автоматизації виробництва, залучити до підприємства висококваліфікованих фахівців [9].

ВИСНОВКИ

На сьогоднішньому етапі розвитку вітчизняних підприємств та економічного розвитку України передумовою зростання ефективності ведення ЗЕД є активізація маркетингових процесів, зокрема, вдосконалення маркетингу як складової системи управління підприємством, цілеспрямованого на дослідження ринків збуту продукції в інших країнах бізнес-партнерах.

Підприємство, цілеспрямоване на розвиток ЗЕД, має розвивати підходи з удосконалення міжнародного маркетингу, особливо у розрізі прийняття ефективних управлінських рішень на базі опрацювання значної кількості інформаційних даних та оцінювання чинників міжнародного ринкового оточення. В управлінського персоналу повинні бути чітко сформульовані принципи проведення стратегічних досліджень із метою активізації ЗЕД на підприємствах [10], а найголовніше – сформована маркетингова стратегія розвитку ЗЕД. Однією з проблем ЗЕД підприємств є проблема неефективної системи менеджменту, відсутність стратегічного й маркетингового підходів до управління підприємством. Частіше застосовують прийом короткотермінового пристосування. Подальших досліджень вимагає розроблення напрямів подолання існуючих перешкод розвитку ЗЕД підприємств України.

Список використаних джерел

1. Мацьків В. Теоретичні основи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2012. Вип. 8 (1). С. 279–290.
2. Тульчинська С.О., Кириченко С.О., Бут А.В. Заходи подолання проблем національних підприємств при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. *Агросвіт*. 2017. № 24. С. 44–48.
3. Гавловська Н.І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення: монографія. Хмельницький, 2016. 480 с.
4. Басюк Т.П. Фінансові аспекти зовнішньоекономічних операцій. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 6. С. 20–25.
5. Юрченко С. Теоретичні засади адміністративно-правового регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Сучасні питання економіки і права*. 2017. Вип. 1. С. 125–130.
6. Стучинська Н.П. Зовнішньоекономічна безпека України в умовах глобалізаційної динаміки: проблема оптимальних співвідношень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 8. С. 101–105.
7. Максименко І.Я., Максименко Ю.О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: облікове відображення придбання запасів за іноземну валюту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21–22. С. 73–77.
8. Бугас В.В., Самійленко М.А. Реалії зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних і іноземних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6059>
9. Богацька Н.М. Розроблення стратегії міжнародної економічної діяльності підприємства при виході на зовнішні ринки. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6993>.
10. Носирев О.О., Даценко Д.М. Особливості стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. *MicroCAD-2021: XXIX міжнародна науково-практична конференція (Харків, 18–20 травня 2021 р.)*. Харків: НТУ «ХП», 2021. Ч. III. С. 162.

References

1. Matskiv V. Theoretical bases of financial regulation of foreign economic activity of business entities. *Actual problems of economic development of the region*. 2012. Vol. 8 (1), pp. 279–290 (in Ukrainian).
2. Tulchynska S.O., Kyrychenko S., But A.V. Measures to overcome the problems of national enterprises in the implementation of external economic activities. *Ahrosvit*. 2017. № 24. pp. 44–48 (in Ukrainian).
3. Havlovska N.I. Economic security of foreign economic activity of industrial enterprises: evaluation, modeling, support mechanism: monograph. Khmelnytskyi, 2016. 480 p. (in Ukrainian).
4. Basiuk T.P. Financial aspects of foreign economic operations. *Economics. Finances. Law*. 2017. № 6. pp. 20–25 (in Ukrainian).
5. Yurchenko S. Theoretical principles of administrative and legal regulation in the field of foreign economic activity. *Modern issues of economics and law*. 2017. № 1. pp. 125–130 (in Ukrainian).
6. Stuchynska N.P. Foreign economic security of Ukraine in the conditions of globalization dynamics: the problem of optimal relations. *Investments: practice and experience*. 2016. № 8. pp. 101–105 (in Ukrainian).

7. Maksymenko I.Ya., Maksymenko Yu.O. Foreign economic activity of the enterprise: accounting of acquisition of stocks for foreign currency. *Investments: practice and experience*. 2020. № 21–22. pp. 73–77 (in Ukrainian).
8. Buhas V.V., Samylenko M.A. Realities of foreign economic activity of domestic and foreign enterprises. *Efficient economy*. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6059> (in Ukrainian).
9. Bohatska N.M. Development of the strategy of international economic activity of the enterprise when entering foreign markets. *Efficient economy*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6993> (in Ukrainian).
10. Nosyriev O.O., Datsenko D.M. Features of strategic management of foreign economic activity of enterprises. *MicroCAD-2021: XXIX International Conference* (Kharkiv, May 18–20, 2021). Kharkiv, 2021. Part III. P. 162. (in Ukrainian).

Svitlana KLEPIKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3218-943X>

e-mail: Svitlana.Klepikova@khpi.edu.ua

Mariia YATSYNA

student, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4281-6257>

e-mail: Mariia.Yatcina@khpi.edu.ua

Olena DRUHOVA

PhD in Economics, Associate Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2404-1910>

e-mail: Elena.Druhova@khpi.edu.ua

PECULIARITIES OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY MANAGEMENT OF ENTERPRISES

Introduction. The paper is devoted to the problems of research of features and modern mechanisms of economic regulation of foreign economic activity of enterprises in Ukraine.

The purpose of the paper is to improve the scientific and methodological basis for stimulating the development of foreign economic activity of enterprises and substantiation of the theoretical foundations of foreign economic activity of enterprises in order to further their development in the today's globalized world.

Results. It is determined that one of the problems of foreign economic activity of enterprises is the problem of inefficient management system, lack of strategic and marketing approaches to enterprise management, and enterprises more often use the technique of short-term adaptation. An enterprise focused on the development of foreign economic activity should develop approaches to improve international marketing, especially in terms of making effective management decisions based on the processing of a significant amount of information data and assessing the factors of the international market environment. The main condition for the adaptation of enterprises to the rapidly changing external environment may be the formation of a system of strategic planning, which provides a more rational use of limited resources, promotes consistent development and implementation of management decisions, focuses on sustainable development in market conditions. The management staff should clearly formulate the principles of strategic research in order to intensify foreign trade in industrial enterprises, and most importantly – formed a marketing strategy for foreign trade. The main means of increasing the potential of foreign economic activity of enterprises are the formation of such economic conditions that would allow due to modernization of production to increase domestic production and services, introduce innovative technologies.

Conclusion. In order to improve the foreign economic activity of Ukrainian enterprises, it is proposed to implement a policy aimed at increasing merchandise exports by introducing innovative developments to improve the quality of domestic products, which must meet international norms and standards necessary to create a sufficient level of competitiveness in domestic markets.

Keywords: foreign economic activity, strategy, planning, efficiency, globalization processes

Олександр Петрович **РАДЧЕНКО**

д.е.н., доцент, професор кафедри, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6311-0045>
e-mail: rap_1@ukr.net

Семен Олексійович **МЕЛЕШКО**

студент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7904-6620>
e-mail: MeSeOl@ukr.net

ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті висвітлено характерні особливості мотивації праці, її економічну сутність та стан на сучасному етапі розвитку національної економіки в умовах глобалізації. У процесі дослідження виявлено основні чинники створення та управління мотиваційним механізмом. Акцентовано особливу увагу на визначенні інструментарію ефективного управління мотиваційними процесами, які детермінують глибокі системні зміни в умовах реформування національної економіки, та розроблено вдосконалену методику оцінювання результатів ефективного розвитку механізмів мотиваційних процедур та правил, що регламентують взаємодію керівного складу компанії та її підлеглих. На основі аналізу результатів дослідження визначено сучасний стан мотиваційних інструментів як передумову модернізації національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності в умовах впливу глобалізаційних чинників.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиваційний механізм, конкурентоспроможність, стимул, глобалізація

ВСТУП

Процес формування соціально-орієнтованої економічної системи в Україні має передбачати запровадження адекватного механізму трудової мотивації, з врахуванням нових викликів зовнішнього середовища, глобалізації світового простору. Він має ґрунтуватися на сучасних економічних концепціях, а також на практичному досвіді господарювання країн світових лідерів. Сучасна система мотивації праці має враховувати тенденції розвитку відносин власності, економічного статусу суб'єктів підприємницької діяльності й найманих працівників, структури доходів в умовах постійних змін у конкурентному середовищі тощо. Недосконалість мотивації в наш час негативно впливає на реалізацію своїх потенційних можливостей суб'єктами підприємницької діяльності, призводить до зниження зацікавленості щодо результатів трудової діяльності, і, як наслідок, зниження продуктивності праці й ефективності використання персоналу.

МЕТА дослідження полягає в узагальненні проблем та розробленні дієвого мотиваційного механізму, визначенні основних тенденцій та трендів модернізації систем мотиваційних процесів та обґрунтуванні їх структурно-функціональних взаємозв'язків.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, серед яких окремо можна виділити метод порівняльного аналізу – застосовувався у дослідженні існуючих теорій мотивації для виявлення їх теоретичної та методологічної цінності, а також для визначення відмінностей між методами оцінки персоналу підприємства; метод зведення та групування – під час визначення загальноприйнятих принципів оцінки, вибору методу оцінювання та визначенні соціально-економічних показників ефективності мотиваційного механізму; таблиц-

ний та графічний метод – для наочного зображення отриманих даних.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вплив мотиваційного механізму на кінцеві результати діяльності суб'єктів підприємницької діяльності й нині залишається предметом наукових дискусій відомих фахівців із цього питання. Теоретичні та методологічні основи мотивації, закладені у концепціях таких відомих зарубіжних постатей, як: Ф. Гілбрейт, Г. Емерсон, Е. Мейо, Ф. Тейлор, А. Файол, М. Фоллет, О. Шел. Серед вітчизняних дослідників питання мотиваційного механізму окремо хотілося б виділити таких науковців, як: О. Грішнова, В. Данюк, К. Калин, А. Козаченко, М. Колот, О.В. Крушельницька, Г. Кулікова, Є. Кузнєцов, Н. Лук'яненко та ін.

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції, суб'єктам підприємницької діяльності всіх форм власності та видів діяльності, доводиться діяти у щільному та жорсткому конкурентному середовищі, знаходити й утримувати свою нішу на ринку товарів і послуг, вдосконалювати існуючий або опанувати новий тип економічної поведінки, постійно підтверджувати свою конкурентоспроможність на ринку відкритої економіки.

Сьогодні **мотивація персоналу** стає як ніколи актуальною, що обумовлено насамперед дією низки чинників, серед яких окремо можна виділити: підвищення провідної ролі економічно активної людини у забезпеченні сталої економічної динаміки та перетворенням людського капіталу на основну рушійну силу соціально-економічного розвитку; зростання конкуренції в різноманітних її формах і потреба будь-якої організації мати безапеляційні конкурентні переваги у тій чи іншій галузі; кардинальна зміна структури та ієрархія внутрішніх потреб, власних інтересів, мотиваційних настанов персоналу та необхідність запровадження нових підходів до управління поведінкою трудового колективу.

Очевидно, що цей процес відбувався у тісному зв'язку з ментальними, соціально-політичними, економічними, духовними змінами світогляду, які максимально розкрилися та найбільш чітко проявилися на межі XX і XXI ст. Найперше це пояснюється незворотними та глибинними процесами глобалізації та інтеграції суспільства, перетворенням індустріального суспільства в інформаційне (постіндустріальне), де головна роль відводиться науково-технічним знанням, розвитку інтелекту, нововведенням та інноваціям. Неможливо не погодитися з відомим спеціалістом у цій галузі М. Семікіної, яка вважає що саме інтелект, інноваційна діяльність, розвиток науково-технічного прогресу призвело до кардинальної трансформації форм і методів мотивації праці, зміни наукових поглядів на цей процес тощо [1, С. 27].

Досліджуючи питання мотивації, важливо розуміти та не поєднувати зміст термінів «мотив» і «стимул». Орієнтуючись на словникові видання, звертаєш увагу, що *мотив* є більш психологічною спонукальною причиною дій і вчинків людини, тоді як *стимул* – причиною, що спонукає до дії, що власне підтверджує не тотожність цих понять, а скоріше їх відмінність [2, С. 657, С. 862].

Теоретичний та методологічний базис стосовно мотивації загалом, так і мотивації персоналу зокрема, закладено у працях різних відомих фахівців упродовж тривалого часу.

Повертаючись до змісту терміну мотивація, маємо зазначити, що в нещодавніх дослідженнях відомого фахівця з цієї галузі В. Співака *мотивація* являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які власне й спонукають людину до виконання тих чи інших процесів, визначаючи її поведінку, обрані нею форми діяльності, надають цій діяльності орієнтовності на досягнення кінцевої мети, тобто на досягнення особистих цілей і генеральної мети організації ага-

лом [3, С. 178].

Основна мета розроблення та впровадження мотиваційного дієвого механізму полягає в тому, щоб домогтися консолідації індивідуальних, власних цілей кожного окремого працівника підприємства з цілями організації загалом. І саме в цьому випадку буде якнайширше та найповніше виконуватися один із ключових принципів менеджменту – принцип ефективного залучення персоналу з максимальною віддачею. Так званий принцип «залучення» переважно застосовується в тому випадку, коли керівництво організацій чи будь-якої іншої комерційної установи, вважає необхідним, щоб потенційний співробітник компанії склав «кардинальну розмаїтість» у вже сформованій та активі функціонуючій команді професіоналів. Зазвичай використання такого принципу рекомендовано до використання в комерційних компаніях за таких умов:

- трудовий колектив компанії втрачає свою ефективність та знаходиться на стадії старіння;
- необхідність кардинальних перетворень у компанії, які можуть бути викликані дією низки чинників, серед яких можуть бути: оволодіння новим сегментом ринку або розширення існуючого; впровадження та реалізації нових товарів; пошук та вихід на нові ринки збуту; можлива фінансова криза чи інші деструктивні обставини та багато ін.);
- різкі та незворотні зміни в маркетинговому середовищі, що вимагає негайних, докорінних змін через впровадження інноваційних технологічних нововведень у діяльність суб'єкта підприємницької діяльності.

Як наслідок, у процесі дослідження теоретичних підходів до визначення сутності мотивації приходимо висновку, що вони не є тотожними. Враховуючи попередні результати дослідження можемо схематично виділити наступні основні підходи до розуміння цього явища (рис. 1).

Рис. 1. Теоретичні суперечливості щодо визначення мотивації як явища чи процесу

Характеризуючи поданий рисунок (рис. 1), можна помітити як типові риси, притаманні особливостям мотивації, так і протиріччя.

Стосовно першого підходу, очевидно, що тут зосереджено основну увагу саме на мотивах трудової діяльності людини чи колективу.

Противагою першому підходу може виступати другий підхід. Саме така дефініція розглядає безосередньо внутрішню мотивацію на рівні індивідуума.

Зі свого боку наступний підхід передбачає вже більш осмислене, цільне, комплексне бачення мотивації, що поєднує комплементарний прояв внутрішньої й зовнішньої мотивації як процесу.

Що стосується четвертого підходу, то в заданому

випадку дефініція мотивації відображає спонукальний вплив на людину на рівні вже окремої організації, в ролі якої може бути підприємство, рівні регіону, країни за допомогою різноманітних методів – економічних, соціальних, психологічних, адміністративних тощо.

Як відомо, методи та прийоми мотивації співробітників компанії можуть бути найрізноманітнішими, що викликано навколишнім середовищем, внутрішніми орієнтирами, схильністю керівництва компанії до тих чи інших заходів тощо. Очевидно, що сам по собі інтерес як явище не може й не буде спонукати людину до діяльності, виконання своїх обов'язків, особливо в разі, якщо немає можливості реалізувати це явище як процес. Ті чи інші інтереси зумовлюють появу та вті-

3. Spivak V.V. Motivation as a means of effective personnel management of enterprises. *Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. № 6. Vol. 2. pp. 178–181 [in Ukrainian].
4. Kolot A.M. Motivation of staff. Kyiv: KNEU, 2011. 397 p. [in Ukrainian].
5. Zamora O.I.. The main trends in the formation and use of labor resources. *Current economic problems*. 2019. № 4. pp. 85–91 [in Ukrainian].
6. Hutorova O.O. Fundamentals of management. Kharkiv: KhNAU, 2009. 327 p. [in Ukrainian].

Oleksandr RADCHENKO

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of department, Odesa I.I. Mechnykov National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6311-0045>

e-mail: rap_1@ukr.net

Semen MELESHKO

student, Odesa I.I. Mechnykov National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7904-6620>

e-mail: MeSeOl@ukr.net

DEVELOPMENT AND PRECONDITIONS OF MOTIVATION MECHANISM CREATION IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The paper highlights the characteristic features of labor motivation, its economic essence and the state at the present stage of the national economy development in the conditions of globalization. During the research the main factors of creation and management of motivation mechanism were revealed. In the conditions of further transformation of the national economy, which is accompanied by political and social instability, the problem of motivation and creation of motivation mechanism at national enterprises of all forms of ownership has become even more urgent. As a result of the study, particular attention was paid to the identification of the tools for effective management of motivation processes, which determine deep systemic changes in the conditions of national economy reform. An improved methodology for evaluating the results of effective development of mechanisms of motivation procedures and rules regulating interaction between the company's management and its subordinates has been developed. Based on the analysis of the results of the study, the current state of motivation instruments is defined as a precondition for modernization of the national economy and increase of its competitiveness in the conditions of influence of globalization factors. The main methods and methods of motivation of work are systematized and their essence is disclosed. It has been proved that the efficiency of management and achievement of the general goals of the enterprise require the use of effective mechanisms of labor behavior of employees of the company, which would ensure harmonious coordination of their activity and encourage effective performance of established functions according to the defined goals and tasks. One such mechanism is a well-grounded and efficient motivation system that allows targeted impact on the behavior of employees in accordance with the needs of the organization in the context of globalization.

Keywords: motive, motivation, motivational mechanism, competitiveness, stimulus, globalization

Vitalii ZIANKO

Doctor of Economics, Professor, Head Department, Vinnytsia National Technical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0095-5248>
e-mail: ziank_m@vntu.edu.ua

Tetiana NECHYPORENKO

PhD in Economics, Head of the Educational and Methodical Laboratory, Vinnytsia Technical College
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0690-1534>
e-mail: sittanya33@gmail.com

REGIONAL BUDGET POLICY: CONCEPTUAL DOMINANTS AND VECTORS OF DEVELOPMENT

The paper is devoted to the implementation of regional budget policy in Ukraine. The main vectors of budget policy development as a component of socio-economic policy at the local level are highlighted. Within the framework of the declared budget policy, the peculiarities of the formation and functioning of local (regional) budgets are considered. The interpretation of the definitions of "budget" and "policy" is presented, and the author's definition of the essence of the budget policy of the region is offered. The conceptual dominants of budget policy, the implementation of which takes place through the budget mechanism, are studied. It is proved that budget policy is an important lever of influence and a real reflection of the tactics and strategy of public authorities and local governments in the budget sphere. It is substantiated that the effectiveness of the implementation of regional budget policy directly depends on the sequence of steps aimed at increasing the level of competitiveness of the regions and overcoming the existing regional disparities. On the basis of generalization of thematic researches and practice the offers concerning application of levers of budgetary regulation which define a level of efficiency of budgetary policy of region are formulated. It is stated that the content of the budget policy of the region should be to determine the course, tasks and activities of the state and local governments in the field of formation and use of budget funds. Full implementation of the budget policy of the region stimulates the functioning of economic activity of administrative-territorial units, promotes rational budget planning, as well as the effective filling, distribution and use of local financial resources.

Keywords: budget policy of the region, budget regulation, budget mechanism

INTRODUCTION

The realities of today indicate that the modernization of Ukraine's economy is due to the deepening the globalization and integration processes, which led to the initiation and implementation of systemic socio-economic reforms. In the conditions of various vector tendencies and differentiation of levels of development of regions of the state the decisive role is given to formation of financially and fiscally strong and stable local governments, introduction of the perfect mechanism of management of development of territories. In this context, the regional budget policy is becoming more relevant, the full implementation of which is directly related to the processes of decentralization of power, increasing budgetary powers and strengthening the financial capacity of the territories. The formation of balanced local budgets and the support of an effective system of budget resources management is the key to strengthening the economic potential of the regions. The efficiency of the budget system functioning at all levels – national, regional, local – depends on the budget policy of the region. Unfortunately, the declarative redistribution of financial resources and powers in the context of decentralization reform has made only two levels of government financially viable – national and local, and has weakened the role of the regional level, which negatively affects the socio-economic development of regions. Theoretical and practical aspects of the budget policy of the region have

been studied by many domestic scientists, such as: L. Babych, S. Bulgakova, O. Vasylyk, G. Vozniak, V. Demyanyshyn, M. Yermoshenko, S. Yerokhin, V. Oparin, V. Lagutin, V. Medvid, K. Pavlyuk, Y. Pasichnyk, I. Pluzhnikov, L. Safonova, Y. Solovyova, O. Romanenko, Y. Cherednichenko, L. Tarangul, V. Fedosov, S. Yuriy, et.al. However, despite the value of the published works of scholars, many issues related to the planning of regional budget policy in Ukraine remain debatable, which determined the relevance of this study.

The **PURPOSE** of the paper is to highlight the dominants of fiscal policy and highlight the vectors of its impact on the socio-economic development of the region.

RESEARCH METHODS

The methodological basis of the paper is determined by the provisions of the dialectical method of cognition of economic phenomena and processes in their continuous interrelation and interdependence. Methods of logical generalization and synthesis were used to clarify the conceptual apparatus. Functional analysis methods were used to develop methods of budget policy development.

RESULTS

Modern domestic financial science and practice has an incomplete character on the researched problem, as evidenced by the lack of consensus on the disclosure of the content of the economic category "budget policy of

the region". In the domestic financial literature there are no common approaches to the actual coverage of the essence of the budget policy of the region, and the development of strategic directions for its implementation, which has a negative impact on its implementation and effectiveness. The most common is the definition of budget policy as the activity of the state (public authorities and local governments) to regulate the budget process [3; 4].

The key characteristics of fiscal policy and the interpretation of this term by scholars are presented in table 1.

Summarizing the interpretation of the term "budget policy" given in table 1, we can conclude that since it is based on the concepts of "budget" and "policy", it is advisable to define the essence of the category "budget policy of the region" by generalizing the etymology of these concepts content.

Interpretation of the essence of the concept of "politics" as a social phenomenon is associated with the formation and development of human society, the formation of state power. Translation of this word from Greek into Ukrainian: *politike* – the art of governing the state. Politics is a system of relations between people that arise in connection with the organization and use of state power in society [3, P. 17]. G. Wozniak believes that "politics is a search for a compromise between the interests of government and society. This is what the formation and development of the system and institutions of state power, socio-economic, financial and budgetary policy are aimed" [2].

The fundamental basis for the formation of budget policy is the budget. Economists point to the multifaceted nature of this concept and consider it from different positions (Fig. 1).

The economic content, functions and role of the budget are realized through such organizational and financial categories of budget process management as "budget system", "budget law", "budget mechanism", which are concentrated in budget policy.

Given the main characteristics of budget policy and the interpretation of this term, scholars believe that the economic category of "budget policy of the region" should be considered as a set of economic relations in the budget sphere arising from the implementation of economic and administrative measures. self-government, and aimed at socio-economic development of a particular area.

The formation of regional budget policy is associated with decisions to ensure targeted impact on the local budget by approving the main directions of budget policy for a certain period (Fig. 2).

The content of the budget policy of the region is revealed in the substantiation of its functional, temporal (at each stage certain purposes, priorities are set) and institutional aspects. The functional aspect of the region's budget policy includes: revenue policy, expenditure policy, effective local debt management policy and transfer policy. The temporal aspect of budget policy includes budget strategy and budget tactics. The institutional aspect reflects the powers of public administration bodies that develop and implement budget policy within the Budget Code of Ukraine [1; 4].

Table 1 – Interpretation of the term "budget policy" [1; 3]

Author	Definition
Vasylyk O., Pavlyuk K.	A set of state measures for the organization and use of finance to ensure economic and social development.
Demyanyshyn V., Yuriy S.	Activities of public authorities, public administration and local self-government to determine the strategic goals, directions, tasks and priorities of development of budgetary relations, means of budgetary tactics for their achievement.
Bulgakova S.	Purposeful activity of the state (represented by public authorities and local governments) to regulate the budget process, manage the budget deficit, as well as the use of the budget system to implement economic policy objectives in the country.
Oparin V., Lagutin V.	Policy aimed at forming the state budget, its balancing and, most importantly, the distribution of budget funds.
Pasichnyk Y.	It has an objective and subjective section. An objective slice is a real economic process that arises as a result of social production and includes financial flows as a basis. Subjective slice is a relationship that functions in the superstructure, related to human activities, manifested in legal acts, the adoption and implementation of the budget, redistributive budgetary mechanisms.
Pluzhnikov I.	A set of priorities (national interests), scientific approaches and specific measures for targeted activities of the state to regulate the budget process and use the budget system to solve economic and social problems of the country.
Fedosov V., Oparin V., Safonova L., Romanenko O.	A component of financial policy that reflects a set of government measures in the field of budget to regulate economic and social processes. Subordinated to a certain financial doctrine – a system of dominant theoretical positions, political beliefs, ethical ideals.

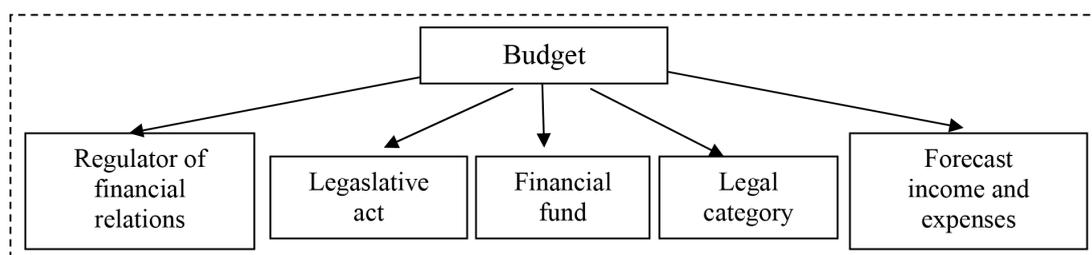

Fig. 1. A comprehensive approach to defining the concept of "budget" [1; 5]

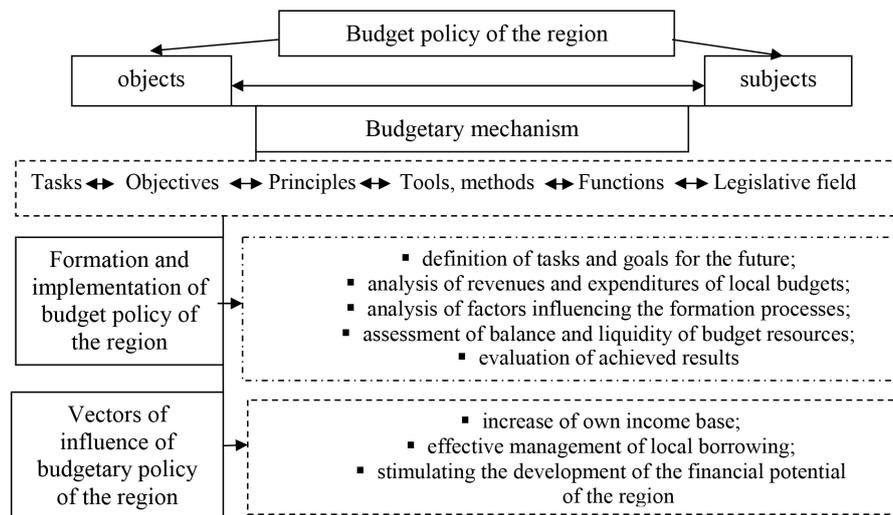

Fig. 2. Conceptualization of budget policy of the region

The budget policy of the region is implemented based on the set goals, namely: increasing the amount of revenues from own sources of local budgets; reducing the financial dependence of local budgets on the state budget; growth of attraction of resources, in particular investment; improving the efficiency of local budget expenditures. The effective functioning of fiscal policy at the regional level involves the implementation of the principles (subsidiarity, objectivity, transparency, consistency, composition, equivalence, effectiveness), which are designed to promote its vector development.

Defining priorities and the impact of fiscal policy on local development, allows you to form your own approach to its dominants. In our opinion, an effective budget policy should take into account the goals of sustainable development of the region, the achievement of which involves promoting the maximum mobilization of financial resources to best meet the needs of society.

Based on the above, we formulate specific requirements that must meet the regional budget policy: first, it must be developed on the basis of a scientifically integrated approach; secondly, in the process of budget policy implementation, the specifics of its development and its impact on local development in previous periods should be constantly monitored, as well as the latest approaches to ensuring sustainable economic development of the region should be studied and implemented; thirdly, the priorities should be the tasks, the implementation of which will help increase the efficiency of attracting and using financial resources; fifth, the implementation of the

region's fiscal policy must take into account current political and economic changes in the country and the world.

CONCLUSIONS

Thus, the conclusions of conceptual, theoretical and methodological, and scientific and applied nature on the planning of budget policy of the region are as follows:

1. The budget policy of the region should take into account its specifics and financial and economic opportunities.

2. Effective functioning of fiscal policy at the regional level involves the implementation of principles that are designed to promote its vector development and find a real reproduction in the budgetary mechanism, which reveals the specific purpose of budgetary relations to address social and economic problems of the region.

3. Fiscal policy of the region should be a component of the implementation of medium and long-term programs and be consistent with the vectors of development of fiscal policy.

4. Activation of the budget policy of the region requires a set of measures that are systemic in nature and can increase the efficiency of internal factors of its development and the level of competitiveness.

5. The dominant feature of modern regional budget policy is the recognition of the priority of sustainable development of the region, which can be achieved by increasing the internal potential of regions on the basis of financial decentralization and strengthening the investment orientation of budgetary and credit mechanisms in financing regional development programs and projects.

References

1. Budget support and tax incentives of the national economy of Ukraine: monograph / ed. L. Taranhul. Kyiv: Feniks, 2012. 532 p. (in Ukrainian).
2. Vozniak H.V. Budget policy and its impact on economic development of the region. URL: http://ird.gov.ua/vid_7/vid7_2013_s09.pdf (in Ukrainian).
3. Principles of formation of budgetary policy of the state: monograph / M.M. Yermoshenko, et.al.. Kyiv: NAU, 2003. 284 p. (in Ukrainian).
4. Medvid V.Y. Development of a mechanism for implementing the strategy of stimulating the economic development of the region. The mechanism of economic regulation. 2011. № 2. pp. 209-213 (in Ukrainian).
5. Soloviova Y.M. Theoretical principles and essence of budget policy. *Economic Journal-XXI*. 2012. № 5-6. pp.10-12 (in Ukrainian).

Список використаних джерел

1. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: моногр. / за ред. Л. Тарангул. К.: Фенікс, 2012. 532 с.
2. Возняк Г.В. Бюджетна політика та її вплив на економічний розвиток регіону. URL: http://ird.gov.ua/vid_7/vid7_2013_s09.pdf
3. Засади формування бюджетної політики держави: монографія / М.М. Єрмошенко та ін. К.: НАУ, 2003. 284 с.
4. Медвідь В.Ю. Розроблення механізму реалізації стратегії стимулювання економічного розвитку регіону. Механізм регулювання економіки. 2011. № 2. С. 209-213.
5. Соловйова Ю.М. Теоретичні засади та сутність бюджетної політики. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 5-6. С.10-12.

Віталій Володимирович ЗЯНЬКО

д.е.н., професор, Вінницький національний технічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0095-5248>

e-mail: ziank_m@vntu.edu.ua

Тетяна Дмитрівна НЕЧИПОРЕНКО

к.е.н., Вінницький технічний коледж

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0690-1534>

e-mail: sittanya33@gmail.com

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА РЕГІОНУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДОМІНАНТИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена питанням здійснення регіональної бюджетної політики в Україні. Висвітлено основні вектори розвитку бюджетної політики як складової соціально-економічної політики на місцевому рівні. У рамках задекларованої бюджетної політики розглянуто особливості формування та функціонування місцевих (регіональних) бюджетів. Представлено трактування дефініцій «бюджет» і «політика», та запропоновано авторське визначення сутності бюджетної політики регіону. Досліджено концептуальні домінанти бюджетної політики, реалізація якої відбувається через бюджетний механізм. Доведено, що бюджетна політика виступає вагомим важелем впливу та реальним відображенням тактики і стратегії державних органів влади та місцевого самоврядування у бюджетній сфері. Обґрунтовано, що ефективність реалізації регіональної бюджетної політики безпосередньо залежить від послідовності кроків, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів та подолання існуючих регіональних диспропорцій. На основі узагальнення тематичних досліджень і практики сформульовано пропозиції щодо застосування важелів бюджетного регулювання, які обумовлюють рівень ефективності бюджетної політики регіону.

Ключові слова: бюджетна політика регіону, бюджетне регулювання, бюджетний механізм

Oksana OVSAK

PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1725-8887>

e-mail: ovsak@i.ua

Iryna SADLOVSKA

Doctor of Economics, Professor, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9905-3801>

e-mail: Irina.Sadlovskaya@avia.gov.ua

Nazarii LISKOYCH

PhD in Economics, Associate Professor of department, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0636-9648>

e-mail: nazariy.liskovych@gmail.com

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE AIR TRANSPORTATION MARKET OF UKRAINE AND INFLUENCING FACTORS

Introduction. *Given the current complex realities of conducting aviation business in a pandemic, the application of large-scale measures to combat its spread, as well as taking into account the development of liberalization of the air market, analysis of the effectiveness of Ukrainian airlines and identify current trends in Ukraine's air transportation market is an important task.*

The purpose of the paper is to investigate state of air transportation market in Ukraine in dynamics, to identify current trends and status of national airlines.

Results. *After the recession of 2014-2015, the volume of international passenger traffic by domestic airlines increased during the period 2016-2019. In 2020, it decreased by 76 %. At the same time, passenger traffic of Ukrainian airlines decreased by 65 % compared to 2019. Over the past five years, Ukraine's air transportation market has evolved from highly concentrated to moderately concentrated. During this period, domestic airlines were more active in carrying out charter flights, while foreign airlines began to dominate in performing regular and scheduled flights with active participation of leading European low-cost airlines. Analysis of the market share of airlines with the largest volumes of passenger air traffic in air market of Ukraine showed that over past three years there has been a rapid decline in market shares of leading network airlines, both domestic and foreign. There was a rapid growth of market shares of foreign airlines – low-cost carriers.*

Conclusions. *The changes identified in the air transportation market of Ukraine can be explained not only by the consequences of the pandemic, but also by the consequences of air transportation market liberalization. The signing of the Agreement on the Common Aviation Area in September 2021 between Ukraine and the EU will have a direct impact on the development of air transportation market of Ukraine, both in terms of supply and demand. Domestic airlines will be able to benefit from market liberalization only if they increase their competitiveness.*

Keywords: *air transportation market, liberalization of air transportation market, common aviation space, airlines, regular transportation, charter transportation*

INTRODUCTION

For the first time, the world economy has faced a global challenge caused by the COVID-19 pandemic and the application of large-scale precautionary measures in the form of country lockdowns, along with local measures. The imposed restrictions have directly affected the aviation industry around the world, including Ukraine, whose air transportation market has been transformed over the past five years as a result of gradual liberalization. The signing of the Common Aviation Area Agreement with the European Union in September 2021 opened new prospects for the development of Ukraine's aviation industry and created new challenges for national airlines. This determines the feasibility of analyzing the current state of development of the aviation industry, the air transportation market and the current status of national airlines. The analysis of the state and structure of the air transportation market of Ukraine was carried out in the works of Y.F. Kulayev, V.I. Shchelkunov, T.I. Oleshko, I.O. Heyets, O.P. Ovsak, N.Yu. Liskovych, O.M. Kyrylenko, V.O. Novak, G.V. Zhavoronkova, I.P. Sadlovska, T.N. Skoda, et.al. However, given the current

complex realities of conducting aviation business in a pandemic, the application of large-scale measures to combat its spread, as well as the consequences of liberalization of the air market, analysis of the effectiveness of Ukrainian airlines and identify current trends in Ukraine's air transport market is an urgent task.

The **PURPOSE** of the study is to investigate state of air transportation market in Ukraine in dynamics, to identify current trends and status of national airlines.

RESEARCH METHODS

During this research the general and specific scientific research methods were used, in particular: analysis and synthesis, logical and structural, economic and content analysis.

RESULTS

In the air transportation market of Ukraine for the last four years before the period of the COVID-19 pandemic, there was an increase in the volume of passenger traffic carried out by both domestic and foreign airlines. However, according to the results of 2019, growth in the segments of passenger and freight transport slowed down – a total of 103.3 thousand commercial flights were

performed, which is only 3% more than in 2018, also decreased freight and mail, as well as total freight turnover compared to the previous year. In general, during the period 2016-2019 there was an increase in the growth rate of all volume indicators of domestic airlines, in particular, passenger turnover - increased almost 2 times, 67% more passengers were transported, as well as cargo in regular traffic [1]. However, in 2020, they have declined sharply due to global measures to prevent the spread of the COVID-19 pandemic, based on both local restrictions and country lockdowns. In general, in 2020 the number of passengers who used the services of domestic airlines decreased compared to 2019 by 65 percent and amounted to 4797.5 thousand people. At the same time, the volume of passenger transportation by air of Ukraine returned to approximately the level of 2006-2007, when the value of this indicator was less than 5 million people.

According to the information of the State Aviation Service of Ukraine (SASU) on the results of the aviation industry of Ukraine for 9 months of 2021, there is a positive trend of rapid revival of the Ukrainian aviation industry, despite the continuing impact of negative factors associated with the COVID-19 pandemic. Tables 1 and 2 present information on changes in the performance of Ukrainian airlines, including in international traffic for 2018-2021 as of October 1 of each year.

It should be noted that after declining in 2014-2015, the volume of international passenger traffic by domestic airlines increased: in 2017 – by 28.6 %, and in 2018 and 2019 growth slowed to 19.5 % and 9.6 %, respectively, and in 2020 year - decreased by 76 %. As shown in Table 2, in 2019 the volumes of international cargo and mail transportation decreased, as well as on regular flights, freight turnover also decreased by 14 %. In general, for the period 2016-2019 there was an increase in growth rate of all volume indicators of domestic airlines, in particular, passenger traffic in international traffic increased almost 2 times, passengers were transported by 67 % more, as well as cargo by 38 % more in regular international traffic. Thus, since the international transportation of pas-

sengers and cargo by volume provided the lion's share of the volume indicators of domestic airlines, changes in their volumes essentially determined the resulting performance of Ukrainian airlines.

Thus, more than half of all passenger traffic of domestic airlines were international regular flights. In 2018, domestic and foreign airlines performed 300 thousand flights, which was 18.5 % more than in 2017. Simultaneously with the increase in the number of flights in many directions, the network of routes of domestic airlines developed. Thus, during 2018 and 2019, Ukrainian airlines opened 17 new scheduled routes. At the same time, there was an expansion of activities in the Ukrainian market of foreign airlines, 5 new foreign airlines started regular flights to Ukraine. 2018 was also marked by the development of the route network of foreign airlines, which launched 27 international airlines. In total, during 2018, 38 foreign airlines from 37 countries flew to Ukraine. 37.8 % more passengers used their services than in 2017. In terms of the number of passengers carried in 2018, foreign airlines carried half of the total volume of regular passenger traffic between Ukraine and the countries of the world, as systematically presented in Table 3. During the period 2016-2020 the share of regular passenger flights in the total number of flights of Ukrainian airlines has been gradually decreased: from 69.4 % in 2016 to 64.5 % in 2019, and 39 % by the end of 2020. In turn, the share of international regular traffic in the total passenger traffic of domestic airlines gradually decreased – from almost 60 % in 2016 to 52 % in 2019 and 26,6 % by the end of 2020.

At the same time, in the market for the period 2016-2019 there was an expansion of foreign airlines. In 2019, their services were used by 37.4 % more passengers than in 2018. Share of foreign airlines in the total volume of regular passenger traffic between Ukraine and the world gradually increased and reached 72 %. The number of new air routes of foreign airlines to the airports of Ukraine grew faster than the Ukrainian ones to foreign airports, as can be seen from the table 3 data.

Table 1 – Volumes of passenger transportation by national airlines of Ukraine

[compiled by the authors on the basis of systematization [1; 2]]

Indicators	Volume indicators by years				The rate of change		
	9 months 2018	9 months 2019	9 months 2020	9 months 2021	2019 /2018	2020/ 2019	2021/ 2020
Passengers transported, thousand pass.	9677,6	10664,5	3770,8	7277,8	110,2	35,4	193,0
Including regular flights	6031,6	6508,2	1509,3	2493,1	107,9	23,2	165,2
Passenger turnover, billion pass.km	19,7	23,2	7,9	14,2	117,8	34,1	179,7
Including regular flights	11,9	13,8	2,7	4,0	116,0	19,6	148,1
Cargo and mail transported, Thousand tons	70,1	68,4	62,0	60,8	97,3	90,6	98,1
Including regular flights	16,1	15,0	4,2	6,4	93,2	28,0	152,4
Cargo turnover, thousand t.km	245,8	222,8	217,6	236,7	90,6	97,7	108,8
Including regular flights	69,3	72,6	15,2	29,6	104,8	20,9	194,7
Commercial flights performed, thousand flights	77,1	79,7	34,2	56,4	103,4	42,9	164,9
Including regular flights	51,3	52,0	15,6	25,3	101,4	30,0	162,2

Table 2 – **Volumes of passenger transportation by international flights of national airlines of Ukraine**
[compiled by the authors on the basis of systematization [1; 2]]

Indicators	Volume indicators by years				The rate of change		
	9 months 2018	9 months 2019	9 months 2020	9 months 2021	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020
Passengers transported, thousand pass.	8859,4	9781,0	3380,6	6737,9	110,4	34,6	199,3
Including regular flights	5221,0	5632,6	1124,4	1961,2	107,9	20,0	174,4
Passenger turnover, billion pass.km	19,3	22,8	7,7	13,9	118,1	33,8	180,5
Including regular flights	11,5	13,4	2,5	3,7	116,5	18,7	148,0
Cargo and mail transported, Thousand tonns	69,9	68,1	61,8	60,8	97,1	90,7	98,4
Including regular flights	15,9	14,9	4,1	6,4	93,7	27,5	156,1
Cargo turnover, thousand t.km	245,7	222,6	217,5	236,7	90,5	97,7	108,8
Including regular flights	69,2	72,5	15,1	29,6	104,9	20,8	196,0
Commercial flights performed, thousand flights	64,8	67,0	27,2	46,0	103,4	40,6	169,1
Including regular flights	40,3	40,6	9,6	16,1	100,7	23,6	167,7

Table 3 – **Regular passenger traffic in the air transport market of Ukraine**
[compiled by the authors on the basis of systematization [1; 2]]

Indicators	2016	2017	2018	2019	2020
Share of regular passenger flights in the total number of flights of Ukrainian airlines,%	69,28%	64,11%	62,7%	60,2%	39%
The average passenger load ratio of Ukrainian airlines	78,2%	77,5%	78,8%	80,9%	69%
Number of Ukrainian airlines operating international regular services / Number of foreign airlines operating international regular services	10/28	10/29	10/38	10/40	8/31
Share of international regular traffic in the total volume of passenger flights operated by domestic airlines	59,72%	55,3%	54,22%	51,9%	26,7%
Number of countries in the world operated by Ukrainian regular flights / Number of countries from which regular flights were operated by foreign airlines	42/27	43/27	46/37	46/37	48/34
Number of international air routes started by Ukrainian airlines on a regular basis / Number of international air routes to Ukraine started by foreign airlines on a regular basis in the reporting year	4/3	10/10	17/27	17/29	6/24
Share of foreign airlines in the total volume of regular passenger traffic between Ukraine and the world, %	43,8%	46,1%	50,2%	57,0%	72%

During the whole period, the share of passengers carried by regular flights of domestic airlines decreased by almost a third, and the decrease occurred almost twice in 2020. At the same time, the number of scheduled flights of domestic airlines this year decreased by 20%, and for the period 2016-2019 – by 10%. The number of international air routes, operation of which began on a regular basis, increased: from 4 routes in 2016, to 10 in 2017, to 27 and 29 routes in 2018 and 2019 respectively. According to the results of 2020, only 6 new routes were opened. According to the results of 2019, 21 routes from 29 new routes of foreign airlines, were opened by low-cost airlines Ryanair and Wizz Air Hungary. Accordingly, the share of foreign airlines in the total volume of regular passenger traffic between Ukraine and the world grew: from 43.8 % in 2016 to 57 % in 2019 and 72 % by the end of 2020. It is from 2016 that the number of flights of foreign low-cost airlines to Ukraine began to grow, as noted in their studies by researchers [2; 4; 5]. Analysis of statistical reporting on the activities of the aviation industry of Ukraine showed that from 2017 to 2020, four domestic airlines: Ukraine International Airlines (UIA), Wind Rose, SkyUp Airlines LLC, Azur Air Ukraine can be called leading national airlines, given their contribution to industry volumes. According to a study [7], these airlines were rated as airlines with a "strong" market position. Table 4 presents a comparative description of the dynamics of changes in the

number of flights of the top four domestic airlines (UIA, Wind Rose, SkyUp Airlines LLC, Azur Air Ukraine), their market share, the number of flights of all domestic airlines, their market shares, as well as the number of foreign airlines in the air transportation market of Ukraine.

The analysis of the data presented in Table 4 showed that there was a steady decline in the growth rate of the number of domestic flights, despite the fact that the growth rate of the number of flights of the leading airlines of Ukraine was higher. At the same time, the growth rate of the number of direct flights of foreign airlines significantly exceeded the growth rate of domestic ones. There was a decrease in the share of domestic airlines – from 60 % in 2017 to 51.6 % in 2020, although among the ten leading airlines, the share of four leading domestic airlines gradually decreased from 47 % to 41% for the period 2017-2019. However, according to the results of air transportation in 2020, the share of these leading airlines has grown to 77 %. During the study period, the share of foreign airlines in the total volume of regular passenger traffic between Ukraine and the world gradually increased: from 36 % to 65 %, and over the past 2 years, growth has occurred at a steady growth rate of 14 % per year. Table 5 presents the dynamics of indicators of the state of competition in the air market of Ukraine on the basis of a range of concentration indices of airlines, calculated on the basis of shares of key groups of airlines in terms of volume of traffic.

Table 4 – Estimates of the presence of airlines in the air market of Ukraine [compiled by the authors based on the analysis [1; 2]]

Indicators	2017	2018	The rate of change, 2018/2017	2019	The rate of change, 2019/2018	2020	The rate of change, 2020/2019
Number of flights of four leading domestic airlines	69 974	78 262	1,12	86 817	1,11	36014	0,41
Number of flights of domestic airlines	97252	106654	1,10	109777	1,03	49633	0,45
Number of direct flights of foreign airlines	54983	69054	1,26	83950	1,22	40239	0,48
Share of flights of top four domestic airlines from total number of flights of top ten airlines in the Ukrainian market	46,40%	43,41%	0,93	41,63%	0,95	77,5%	1,86
Share of domestic airline flights in the total number of direct flights	64,99%	60,70%	0,93	56,67%	0,93	51,6%	0,91
Share of foreign airlines in the total volume of regular passenger traffic between Ukraine and the world,%	46,1%	50,2%	1,08	57,0%	1,14	65,0%	1,14

Table 5 – Assessment of the state of competition in the aviation market of Ukraine [compiled by the authors based on the analysis [1; 2]]

Indicators of the state of competition in the air transportation market	2016	2017	2018	2019	2020
Concentration index of 5 major airlines in the market	0,82	0,80	0,77	0,72	0,67
Concentration index of 3 major airlines in the air market	0,7	0,66	0,6	0,53	0,46
Concentration index of the largest foreign low-cost companies in the aviation market of Ukraine	0,07	0,09	0,14	0,17	0,22
Concentration index of the largest domestic airlines	0,47	0,46	0,43	0,42	0,42

Thus, based on the absolute values of concentration indices, we can conclude that the air transportation market of Ukraine for 2016-2020 from highly concentrated to moderately concentrated. In addition, the concentration index of the largest domestic airlines decreased (based on the number of flights), with a stable value of 42% over the past two years (before the COVID-19 pandemic and during the pandemic). There has been a rapid increase in the concentration index of foreign low-cost airlines in the aviation market of Ukraine (three times over the period), while the share of foreign airlines in regular passenger traffic between Ukraine and the world has also increased from 46% to 65% over the past four years. The revealed state of competition in the aviation market of Ukraine, in fact, reflects results of gradual liberalization of terms of Ukraine's bilateral intergovernmental agreements with other countries.

The revealed state of competition in the aviation market of Ukraine, in fact, reflects results of gradual liberalization of terms of Ukraine's bilateral intergovernmental agreements with other countries. In particular, the source [5] details state of liberalization of bilateral agreements in Ukraine. In turn, growing presence of foreign low-cost airlines is a consequence of the regional integration processes development in the air transportation industry. Thus, European low-cost carriers in 2003 won the right to be designated carriers in bilateral agreements of EU member states with other countries, and therefore these agreements were amended [7]. These factors have a direct impact on the development of the air transportation market of Ukraine.

In September 2021, the long-awaited signing of the Common Aviation Area Agreement between Ukraine and the EU took place. The consequences of the implementation of this Agreement will have a direct impact on the development of the air transportation market of Ukraine

both on the supply side and on the demand side. The offer of air transport services on the market will be significantly expanded due to the simplified access of European airlines, which will negatively affect the sale of transportation of Ukrainian airlines, which is well detailed in the paper [5]. At the same time, liberalization will help expand the list of routes and reduce fares, which is an advantage for consumers of air transport services – passengers and cargo owners. Domestic airlines will be able to benefit from market liberalization only if they increase their competitiveness. Below, given the availability of operational data only for the first 9 months of 2021, presents an analysis of the dynamics of the number of passengers carried by Ukrainian airlines for the period 9 months 2010 – 9 months 2021.

As shown in Figure 1, it can be argued that Ukrainian airlines, despite the continuing impact of negative factors associated with the COVID-19 pandemic, are steadily increasing passenger traffic. Following the results of 9 months of 2021, the passenger traffic of Ukrainian airlines increased by 93% compared to the same period in 2020 and amounted to 7277.8 thousand passengers, but it has not yet exaggerated the corresponding traffic of the "pre-pandemic" 2019. The current increasing in passenger traffic of domestic airlines for 9 months of 2021 can be explained by growth of demand for air transportation during active holiday periods: spring, summer, autumn, along with the gradual opening of borders by countries and the removal of restrictions on international flights. Therefore, the final conclusions can be made after receiving complete data for 2021. So far, based on the operational information of SASU on flights of domestic and foreign airlines performed in October 2021 in the airspace of Ukraine, it is known that the number of flights of new foreign airlines is growing, despite the fact that the share of domestic airlines is almost 60 %.

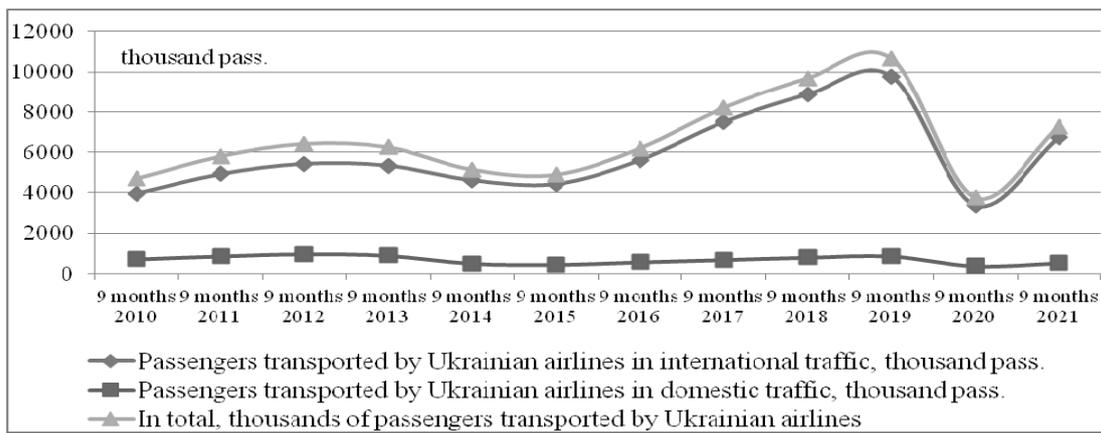

Fig. 1. Volumes of passenger transportation by Ukrainian airlines for the period 30 September 2010 – September 2021, thousand pass [calculated by the authors on the basis of data [1]]

CONCLUSIONS

After the decline in 2014-2015, the volume of international passenger traffic by domestic airlines increased in 2017 – by 28.6%, and in 2018 and 2019 growth slowed to 19.5 % and 9.6 %, respectively, and in 2020 – decreased by 76 %. The number of passengers who used flight services of domestic airlines decreased compared to 2019 by 65 %. At the same time, based on the operational results of the aviation industry of Ukraine for 9 months of 2021, a positive trend was revealed for the rapid revival of Ukrainian airlines, despite the continued impact of the COVID-19 pandemic.

The analysis of the state of competition in the air transportation market of Ukraine showed that in 2016-2020 it turned from highly concentrated to moderately concentrated. Over the past five years, domestic airlines have become more active in charter flights in the Ukrainian aviation market, while foreign airlines have begun to dominate regular and scheduled flights with the active participation of leading low-cost airlines. Analysis of the dynamics of the market share of airlines with the most significant volumes of transportation in the aviation market of Ukraine showed that in 2019-2021 there was a

rapid decline in market shares of leading network airlines, both domestic and foreign. There was a rapid growth of market shares of foreign low-cost airlines: Ryanair, Wizz Air Hungary LLC and Pegasus Hava Tasimaciligi A.S.

These changes in the air transportation market of Ukraine can be explained not only by the consequences of the pandemic, but also by the consequences of the liberalization of the emerging air transportation market. The consequences of the signing of the Common Aviation Area Agreement between Ukraine and the EU in September 2021 will also have a direct impact on the development of the Ukrainian air transportation market, both in terms of supply and demand, which will be the direction of our further research. Offering of air transport services will be significantly expanded due to the simplified access of European airlines, which will negatively affect sales of transportation of Ukrainian airlines. At the same time, liberalization will help expand the list of routes and reduce fares, which is an advantage for consumers of air transport services – passengers and cargo owners. Domestic airlines will be able to benefit from market liberalization only if they increase their competitiveness.

References

1. The results of the aviation industry of Ukraine, 2019-2021. URL: <https://avia.gov.ua/pro-nas/statistika/periodychna-informatsiya/> (in Ukrainian).
2. State enterprise of air traffic services of Ukraine “Ukraerorukh”. URL: <https://uksatse.ua/index.php?s=7fafa5d747ed5296870f4e285d3e17df&act=Part&CODE=247&id=450> (in Ukrainian)
3. Oleshko T., Heiets I., Pavliuk Y. Characteristics and analysis of development of low-cost airlines in Ukraine. *Problems of Systemic Approach in the Economy*. 2018. № 6 (68). pp. 153-158. (in Ukrainian).
4. Ovsak O.P., Liskovych N.Yu. Macroeconomic aspects of the impact of air transport development on the economy of Ukraine. *Black Sea Economic Studies*. 2019. Issue 48. pp. 133-141. URL: <https://doi.org/10.32843/bses.48-22>. (in Ukrainian).
5. Ovsak O.P., Liskovych N.Y., Nazarenko O. Ukraine on the path of aviation liberalization (in Ukrainian). *Market Infrastructure*. 2020. № 40. pp. 3-13. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct40-1> (in Ukrainian).
6. Ovsak O.P., Liskovych N.Yu., Nazarenko O.P. Assessment of the competitive positions of national airlines of Ukraine. *TEM Journal*. 2021. №10. Issue 1. pp. 318-326.
7. Council Regulation (EC) No 411/2004 of 26 February 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32004R0411>

Список використаних джерел

1. Державна авіаційна адміністрація України 2019-2021. URL: <https://avia.gov.ua/pro-nas/statistika/periodychna-informatsiya/>
2. Державне підприємство обслуговування повітряного руху України «Украерорух». URL: <https://uksatse.ua/index.php?s=7fafa5d747ed5296870f4e285d3e17df&act=Part&CODE=247&id=450>
3. Олешко Т.І., Геєць І.О., Павлюк Ю. Характеристика та аналіз розвитку лоукост-авіакомпаній в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. № 6 (68). С. 153-158.

4. Овсак О.П., Ліскович Н.Ю. Макроекономічні аспекти впливу розвитку повітряного транспорту на економіку України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 48. С. 133-141. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_1_2019/24.pdf.
5. Овсак О.П., Ліскович Н.Ю., Назаренко О.П. Україна на шляху лібералізації авіаційного простору. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 40. С. 3-13. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2020/40_2020_ukr/3.pdf
6. Ovsak O.P., Liskovych N.Yu., Nazarenko O.P. Assessment of the competitive positions of national airlines of Ukraine. *TEM Journal*. 2021, №10. Issue 1. pp. 318-326.
7. Council Regulation (EC) No 411/2004 of 26 February 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32004R0411>

Оксана Павлівна ОВСАК

к.е.н., доцент, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1725-8887>
e-mail: ovsak@i.ua

Ірина Петрівна САДЛОВСЬКА

д.е.н., професор, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9905-3801>
e-mail: Irina.Sadlovska@avia.gov.ua

Назарій Юрійович ЛІСКОВИЧ

доктор філософії з економіки, доцент кафедри, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0636-9648>
e-mail: nazariy.liskovych@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ УКРАЇНИ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ

Вступ. Зважаючи на сучасні складні реалії ведення авіаційного бізнесу в умовах пандемії, застосування масштабних заходів боротьби з її поширенням, а також враховуючи розвиток лібералізації авіаринку, проведення аналізу ефективності діяльності авіакомпаній України та виявлення сучасних тенденцій розвитку ринку авіаційних перевезень України є важливою задачею.

Метою нашого дослідження є вивчення стану ринку авіаперевезень України у динаміці, виявлення сучасних тенденцій розвитку та статусу національних авіакомпаній.

Результати. Після спаду в період 2014-2015 рр. обсяги міжнародних перевезень пасажирів вітчизняними авіакомпаніями зростали за період 2016-2019 рр. У 2020 р. відбулось їх зниження на 76 %. Пасажирський трафік українських авіакомпаній зменшився порівняно з 2019 р. на 65 %. За останні п'ять років ринок авіаційних перевезень України з висококонцентрованою перетворився у помірно концентрований. За цей період вітчизняні авіакомпанії більш проявляли активність у здійсненні чартерних перевезень, тоді як іноземні авіакомпанії почали домінувати у здійсненні regular та scheduled рейсів за активної участі провідних лоукост – авіакомпаній. Аналіз динаміки ринкової частки авіакомпаній з найбільшими обсягами пасажирських авіаперевезень на авіаринку України показав, що за останні три роки мало місце стрімке зниження ринкових часток провідних мережевих авіакомпаній як вітчизняних, так й іноземних. Відбулось стрімке зростання ринкових часток іноземних авіакомпаній – лоукостерів.

Висновки. Виявлені зміни ринку авіаперевезень України можуть бути пояснені не лише наслідками пандемії, але й наслідками лібералізації ринку авіаперевезень, що набуває обертів. Підписання у вересні 2021 р. Угоди про спільний авіаційний простір між Україною та ЄС матиме безпосередній вплив на розвиток ринку авіаперевезень України як з боку пропозиції, так і з боку попиту. Вітчизняні авіакомпанії зможуть отримати переваги від лібералізації ринку лише за умов підвищення своєї конкурентоспроможності.

Ключові слова: ринок авіаперевезень, лібералізація ринку авіаперевезень, спільний авіаційний простір, авіакомпанії, регулярні перевезення, чартерні перевезення

ДАЙДЖЕСТ НОВАЦІЙ ЗАКОНОДАВСТВА

DIGEST OF LEGISLATION INNOVATIONS

Відповідно до нової постанови працівники, які підлягають обов'язковій вакцинації, будуть відсторонені від роботи

Згідно з постановою Кабінету Міністрів №1096 від 20 жовтня 2021 р. працівники, які підлягають обов'язковій вакцинації і не вакциновані від коронавірусу, повинні бути відсторонені від роботи з 8 листопада 2021 р. Власне обов'язковість вакцинації таких працівників визначена у наказі Міністерства охорони здоров'я № 2153 від 4 жовтня 2021 р. До них належать: працівники органів виконавчої влади; працівники навчальних закладів.

Відсторонення працівників здійснюється шляхом видання указу чи розпорядження керівника держоргану, держслужби, підприємства, установи, організації. Відсторонення діє до усунення причин, які до нього привели. Невакциновані працівники будуть відсторонені від роботи без збереження заробітної плати.

Уряд підтримав запровадження Е-аудиту

На засіданні 28 жовтня 2021 р. Кабінет Міністрів схвалив зміни до Податкового кодексу та Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо впровадження електронних перевірок (е-аудиту).

Ці зміни зобов'язують великих платників податків з 1 січня 2025 р. та платників ПДВ з 1 січня 2027 р. подавати до органів ДПС експортовані з вихідної системи обліку достовірні дані: про наявність та стан активів, власного капіталу та зобов'язань, а також про зміни у фінансово-господарському стані платника податків за звітний (податковий) рік у вигляді стандартного аудиторського файлу (SAF-T) протягом 60 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) року.

Також встановлюється відповідальність платників за неподання, несвочасне подання, подання з помилками стандартного аудиторського файлу (SAF-T).

Право власності на землю переходить разом із правом власності на об'єкт нерухомості

Відповідно до Закону України № 1174-IX від 02.02.21 р. (набуває чинності з 28.10.21 р.) у разі набуття права власності на об'єкт нерухомого майна (на підставі правочину або в порядку спадкування) – житлового будинку (крім багатоквартирного), іншої будівлі або споруди, об'єкта незавершеного будівництва, розміщених на земельній ділянці приватної власності, – право власності на таку земельну ділянку одночасно переходить від попереднього власника таких об'єктів до набувача таких об'єктів, без зміни її цільового призначення. Так само, якщо об'єкти нерухомості перебувають в оренді або у користуванні на праві емфітевзису, суперфіції, під час передачі прав

власності земельна ділянка автоматично переходить у власність нового власника із можливістю її здачі в оренду новим власником.

Ухвалено зміни, згідно з якими пасажир несе відповідальність за наявність протиковідних документів

20 жовтня 2021 р. Кабінет Міністрів вніс зміни до Постанови № 1236. Ними передбачається, що під час поїздок автомобільним транспортом, крім легкового, між регіонами відповідальність за наявність документу про щеплення або негативного тесту на COVID-19 несуть пасажир. Це стосується як регул'ярних, так і нерегул'ярних перевезень у міжобласному та міжнародному сполученнях.

Під час перевезень у залізничному та авіатранспорті відповідальність за наявність відповідних документів у пасажирів несе перевізник.

Відсутність документу про щеплення або негативного тесту у пасажира тягне за собою відповідальність відповідно до ст. 443 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Йдеться про штраф від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто від 17 000 до 34 000 грн. Як і раніше, норма стосовно наявності документу про щеплення або негативного результату тестування не поширюється на неповнолітніх.

Уряд розширив повноваження держпраці щодо роботодавців

Постановою № 1117 від 28.10.2021 р. Кабінет Міністрів вніс зміни до Положення про Державну службу України з питань праці. Тепер Держпраці має право здійснювати реєстрацію декларацій відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з питань охорони праці у передбачених законодавством випадках; проводити атестацію фахівців, які мають право проводити технічний огляд та/або експертне обстеження машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки; надсилати роботодавцям подання про невідповідність окремих посадових осіб займаній посаді, передавати матеріали відповідним органам для притягнення таких осіб до відповідальності згідно із законом.

З 9 листопада 2021 р. впроваджується новий порядок оскарження рішення ДПС про сплату недоїмки з ЄСВ

Згідно з наказом Мінфіну № 489 від 30.08.2021 р. (набирає чинності з 09.11.2021) введено новий порядок розгляду скарг до Державної податкової служби з приводу недоїмки за сплату єдиного соціального внеску. Строк розгляду скарг зменшено до 20 днів (замість 60), не підлягають оскарженню: зобов'язання зі сплати єдиного внеску, самостійно визначені плат-

ником; вимоги та/або рішення, які оскаржувалися, та скарги, які були розглянуті згідно з вимогами Порядку; вимоги та/або рішення, які оскаржені платником у судовому порядку.

Держстат скасував деякі типові форми первинної облікової документації

Своїм Наказом № 266 від 22.10.21 р. Державна служба статистики скасувала свій попередній Наказ № 238 від 17.09.21 р. та залишила у силі скасування деяких наказів стосовно типових форм первинної облікової документації:

– наказу Міністерства статистики України від 29.12.95 р. №352 «Про затвердження типових форм первинного обліку»;

– наказу Міністерства статистики України від 22.05.96 р. №145 «Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів»;

– наказу Міністерства статистики України від 21.05.96 р. № 193 «Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів»;

– наказу Міністерства статистики України від 13.06.97 р. № 149 «Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку роботи будівельних машин та механізмів».

Посилено вимоги до дизельного пального

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про внесення змін до Технічного регламенту щодо вимог до автомобільних бензинів, дизельного, судових та котельних палив» встановлено новий показник до арктичного та зимового дизельного палива «гранична температура фільтрованості». Для літнього дизельного палива гранична температура фільтрованості становитиме не вище мінус 5°C, для зимового дизельного палива така температура становитиме не вище мінус 20°C, для арктичного – не вище мінус 30°C.

Оновлено порядок попереднього узгодження ціноутворення у контрольованих операціях

Кабмін затвердив нову редакцію Порядку попереднього узгодження ціноутворення у контрольованих операціях, за результатами якого укладаються договори, що мають односторонній, двосторонній та багатосторонній характер, для цілей трансфертного ціноутворення. Передбачається єдина форма заяви про попереднє узгодження ціноутворення та можливість подання заяви з додатками засобами електронного зв'язку великим платником податків до ДПС як на етапі підготовчого розгляду, так і на етапі процедури узгодження ціноутворення в контрольованих операціях, а також у разі продовження періоду дії договору про попереднє узгодження ціноутворення.

Нові правила отримання COVID-сертифіката про одужання

Згідно зі змінами до Постанови Кабінету Міністрів № 1236 сертифікат про одужання буде формуватись лише для тих, у кого лікар встановив діагноз COVID-19 від моменту запуску функціоналу нового сертифікату. Тобто документ не згенерується, якщо

діагноз COVID-19 було встановлено до появи нового типу сертифікату, тобто у 2020 р. чи раніше у 2021 р.

Також згідно з новими правилами сертифікат про одужання буде діяти 90 днів з моменту видужання замість 180-ти, як наголошувалося раніше.

Нагадуємо, що обов'язковою підставою для його отримання є запис лікаря про встановлений діагноз, який має бути відображеним в електронній системі охорони здоров'я (ЕСОЗ).

Внесено зміни до класифікатора професій

Відповідно до Зміни № 10 до Національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» (набула чинності 25.10.2021) внесено зміни зокрема до визначення поняття «Професіонали» та «Фахівці». До професіоналів тепер належать професії, що вимагають від працівника (з урахуванням кола та складності певних професійних завдань та обов'язків) освітньої кваліфікації за першим (бакалаврським), другим (магістерським), третім (освітньо-науковим / освітньо-творчим) рівнем вищої освіти, а до фахівців – професії, що вимагають освітньої кваліфікації за початковим (коротким циклом) рівнем вищої освіти і в окремих випадках – першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

Інші зміни стосуються зміни назв деяких професій та скасування застарілих професійних назв робіт у сфері освіти, медицини, залізничного транспорту тощо.

Затверджена нова єдина методика нормативно-грошової оцінки земельної ділянки

Постановою Кабінету Міністрів № 1147 від 03.11.2021 р. затверджено Методику № 1147 нормативно-грошової оцінки земельних ділянок (набула чинності 10.11.2021 р.). Ця Методика замінить собою три інші, які використовувалися до цього часу, і через що дві сусідні земельні ділянки могли мати суттєво різну вартість. За новою Методикою вартість земельної ділянки буде визначатися так: площу ділянки, що підлягає оцінюванню, потрібно помножити на норматив капіталізованого рентного доходу за одиницю площі, а також на інші п'ять коефіцієнтів, які залежать від розташування, призначення та якості земельного активу, а саме те, наскільки близько земельна ділянка розташована до великих міст чи курортно-рекреаційних об'єктів; чи є вплив радіаційного забруднення; яке її цільове призначення; які регіональні та зональні фактори її місце розташування.

Отримати дані з нормативно-грошової оцінки окремої земельної ділянки може кожен бажаючий за заявою (форма додатка 16 до Методики) як витяг із технічної документації про НГО земельних ділянок (далі – витяг) (форма додатка 17), який видається протягом трьох робочих днів із дати надходження заяви.

З грудня 2021 р. можна змінити власне місце реєстрації онлайн

Громадяни України із паспортом-книжечкою, а не тільки ID картою, матимуть можливість змінити дані про власне місце проживання (прописку) на порталі «Дія», заповнивши заяву в електронній формі та почекавши добу на її опрацювання. Така функція дасть

змогу отримати вторинну та третинну медичну допомогу за місцем проживання, автоматично змінити дані у військкоматі, оформити пенсію за місцем проживання, гарантувати захист прав власника на своє майно. Поки що змінити місце проживання можуть лише власники ID карток у Києві, Харкові, Вінниці, Луцьку, Рівному, Кривому Розі та Маріуполі.

Зміни до правил оприлюднення інформації про публічні закупівлі

Згідно з Наказом Мінекономіки № 686-21 від 05.10.2021 р. (набуває чинності з дня його офіційного опублікування) внесено зміни до Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі, який затверджений Наказом Мінекономрозвитку № 1082 від 11.06.2020 р. Документ доповнено новим п. 15, яким передбачено, що договір про закупівлю, додатки до договору про закупівлю, зміни до договору про закупівлю розміщуються замовником в електронній системі закупівель у форматі PDF.

Затверджено порядок впровадження електронного документообігу в системі управління охороною праці на підприємстві

Наказом Міністерства економіки України № 839-21 від 28 жовтня 2021 р. визначається єдиний порядок впровадження електронного документообігу в системі управління охороною праці на підприємстві, що дозволить значно спростити ведення відповідної документації.

Варто наголосити, що впровадження електронного документообігу в системі управління охороною праці не є обов'язковим. Це виключно альтернативний варіант звичайній системі, яку використовують суб'єкти господарювання.

В Україні запроваджується інститут медіації

Прийнятий 16 листопада 2021 р. Закон України №3504 "Про медіацію" передбачає і дає можливість громадянам вирішити свої суперечки, не звертаючись до суду, через медіатора. Медіатором зможе бути будь-яка фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами. Дія Закону буде поширюватися на врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), зокрема цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). У разі врегулювання спору шляхом медіації, повертається 60 % судового збору.

Ухвалено закон, який визначає повноваження бюро економічної безпеки

Згідно з ухваленим Законом №3959-1 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації окремих положень діяльності Бюро економічної безпеки України» визначено повноваження працівників Бюро економічної безпеки (яке має запрацювати 25 листопада 2021 р.) та їх відповідальність, введено в дію нову статтю до Кримінального кодексу «Шахрайство з податком на подану вартість», збільшено штрафи за ухилення від сплати податків, зборів, платежів до 85 000–119 000 грн.

Затверджено порядок обліку товарних запасів для фізичних осіб-підприємців

Відповідно до Наказу Мініфіну № 496 від 03.09.2021 р. (набуває чинності 26.11.2021) затверджено Порядок ведення обліку товарних запасів для фізичних осіб – підприємців, зокрема платників єдиного податку. Ним повинні користуватися лише ті особи, які зобов'язані вести облік товарних запасів відповідно до Закону України № 265/95-ВР від 06.07.1995 р. та ті, які здійснюють операції з купівлі-продажу товарів (надання послуг) або розрахункові операції у місцях продажу.

Порядком передбачено, що:

- підприємці обліковують товарні запаси шляхом постійного внесення до форми ведення обліку товарних запасів, яка наведена у додатку до Порядку, інформації про надходження та вибуття товарів на підставі первинних документів, які є невід'ємною частиною такого обліку;

- підприємець, який здійснює діяльність у декількох місцях продажу, веде облік за кожним окремим місцем продажу на підставі первинних документів, які підтверджують отримання товарів підприємцем або окремим місцем продажу, та/або первинних документів на внутрішнє переміщення товарів між підприємцем та його окремими місцями продажу;

- первинні документи, на підставі яких унесено записи до форми обліку, є обов'язковими додатками до неї. Дані до форми вносяться на підставі первинних документів до початку реалізації товарів;

- за вибором підприємця облік за встановленою формою ведеться у паперовій або електронній формі. Для ведення обліку в Е-формі підприємець сам обирає програмний формат та метод внесення інформації;

- заборонено продаж товарів, на які у місцях їх продажу відсутні: первинні документи, записи про які внесено до форми обліку; відповідні записи у формі обліку про наявні первинні документи; первинні документи й записи у формі обліку про такі первинні документи; визначено правила зберігання форми обліку.

Ухвалено закон про мультимодальні перевезення

Верховна Рада ухвалила закон «Про мультимодальні перевезення», який передбачає імплементацію Директиви Ради ЄС № 92/106 від 07 грудня 1992 р. про встановлення спільних правил для окремих видів комбінованих перевезень вантажів між державами-членами. Документ вводить поняття мультимодального та комбінованого перевезення вантажів, мультимодального терміналу, документа мультимодального перевезення, оператора та замовника мультимодального перевезення, визначення договору мультимодального перевезення, його істотних умов, прав та обов'язків його сторін, основних принципів державного регулювання та державної допомоги стосовно такого виду перевезень.

Закон закріплює право учасників мультимодальних перевезень здійснювати перевезення вантажу на підставі укладення єдиного договору (договір мультимодального перевезення) відносно всіх етапів перевезення незалежно від зміни видів транспорту та

здійснювати перевезення вантажу за одним перевізним документом (документ мультимодального перевезення), стосовно якого сторони досягли згоди.

Також законом передбачено, що під час надання послуги з мультимодального перевезення вантажів відповідальність оператора мультимодального перевезення за вантаж перед замовником послуги охоплює період з моменту прийняття ним вантажу до мультимодального перевезення та до моменту видачі вантажу. Для отримання відшкодування шкоди за втрачений чи пошкоджений вантаж замовнику послуги не потрібно встановлювати, на якому етапі перевезення сталися пошкодження чи втрата вантажу або хто із перевізників не виконав зобов'язання для вчасної доставки вантажу. Відшкодування здійснюється відповідно до розміру відповідальності оператора мультимодального перевезення у спеціальних правах за позичення, як це передбачено чинною міжнародною практикою.

ДПС оновила план перевірок підприємств на 2021 р.

Державна податкова служба (ДПС) України оприлюднила на власному вебсайті оновлений (станом на 18.11.2021 р.) план-графік документальних перевірок платників податків на 2021 р. Вебсайт доступний за посиланням (URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/446429.html>).

З 27 листопада 2021 р. почне діяти новий Порядок обміну інформацією з питань фінансового моніторингу

Відразу варто наголосити, що Порядок обміну інформацією з питань фінансового моніторингу поширюється лише на суб'єктів первинного фінансового моніторингу. До них належать:

- абсолютно всі суб'єкти господарювання, що надають фінансові послуги на території України;
- оператори поштового зв'язку, інші установи, які надають послуги з переказу коштів (поштового пере-

казу) та здійснення валютних операцій;

- суб'єкти аудиторської діяльності;
- бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;
- суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування;
- адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально;
- нотаріуси;
- суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;
- особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами;
- суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також суб'єкти господарювання, що надають за винагороду консультативні послуги, що пов'язані з купівлею-продажем нерухомого майна;
- суб'єкти господарювання, що здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;
- суб'єкти господарювання, що надають послуги у сфері лотерей та/або азартних ігор;
- постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Даний Порядок, затверджений Наказом Мінфіну № 322 від 04.06.21 р. (набуває чинності 27 листопада 2021 р.), містить відомості про створення особистого кабінету суб'єкта первинного фінансового моніторингу та інформаційної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу України. Сам електронний кабінет доступний за електронною адресою (URL: www.cabinet.fiu.gov.ua).

підготував Роман Джебрайлов